

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Kulturní antropologie

**PŘECHODOVÉ RITUÁLY V ČESKÉ
SPOLEČNOSTI: OBŘAD KŘTU**

Bakalářská práce

Autor: Jaroslava Bláhová

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Havlíček, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Přechodové rituály v české společnosti: obřad křtu“ vypracovala samostatně pod dohledem vedoucího diplomové práce a na základě pramenů uvedených v seznamu literatury, vyznačených v textu.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat panu Mgr. Jakubu Havlíčkovi, Ph.D. za poskytnuté rady a odbornou pomoc. A také svým respondentům, bez nichž by výzkum nemohl být realizován, za jejich ochotu a vstřícnost.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vybraným přechodovým rituálem v české společnosti, kterým je v mém případě křest malých dětí. Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se zabývám definicí přechodových rituálů a do této skupiny zařazuji i křest. Zabývám se historickým konceptem křtu, porovnávám křest dětí se křtem dospělých a zmiňuji se též o trendu tohoto rituálu v dnešní době. Praktická část je založena na výzkumu. Výzkum se skládá z výpovědí rodičů pokřtěných dětí a církevních autorit. Mým cílem bylo zaměřit se na motivy praktikujících a neprotikujících katolíků a podat obraz o tom, jak rituál křtu vnímají.

Klíčová slova

přechodové rituály, křesťanství, křest, motivy křtu

Abstract

My thesis deals with the transient rituals in czech society, naimly with the baptism of small children. The thesis is divided into teoretical and practical parts. The teoretical part is focused on definition of transient rituals, I classify as such the baptism. It is also focused on historical conception of baptism, and compares the baptism of small children and the baptism of adults with the mention of the trend of this phenomenon nowadays. Practical part is based on the field research. In this part are included the interviews with parents of christian children and with the Church authorities. The aim of the thesis is to describe the motives of practising and unpractising catholics and present their experience.

Key words

transitional rituals, Christianity, baptism, motive of baptism

Obsah

<i>ÚVOD</i>	8
<i>ČÁST TEORETICKÁ</i>	10
1.1 Rituál	10
1.1.1 Definice rituálu	10
1.1.2 Klasifikace rituálu	12
1.1.3 Funkce rituálu	13
1.2 Přejchodové rituály A. van Gennepa	13
1.2.1 Iniciační rituály	15
1.2.2 Křest jako přechodový rituál	17
1.3 Historie křtu	19
1.4 Křest	22
1.4.1 Obřad křtu	22
1.4.2 Rituál křtu dětí	25
1.4.3 Křest dospělých	27
1.4.4 Kmotrovství	28
1.5 Náboženská situace v české společnosti	30
1.5.1 Křest v katolické církvi	33
<i>ČÁST PRAKTICKÁ</i>	37
1.6 Cíle výzkumu	37
1.7 Metodologie a realizace výzkumu	37
1.7.1 Výzkumný design	37
1.7.2 Výzkumné otázky	39
1.7.3 Výběr výzkumného vzorku	39
1.7.4 Charakteristika výzkumného vzorku	39
1.7.5 Metoda sběru dat	41
1.7.6 Doplnující informační zdroje	42
1.7.7 Metoda analýzy dat	43
1.8 Výsledky výzkumu	43

<i>Závěr</i>	54
<i>Použitá literatura</i>	56
<i>Elektronické zdroje</i>	58
<i>Prameny</i>	59
<i>Přílohy</i>	60

ÚVOD

Ač se to nemusí na první pohled zdát, v české společnosti, stejně jako v každé jiné, se vyskytují přechodové rituály, které zasahují život jedince a usnadňují mu přechody z jedné životní situace do druhé. V naší společnosti se setkáváme s několika přechodovými rituály, které pomalu začínají ztrácet na svém významu. Jedním takovým je i rituál, který je jedním z prvních v životě člověka, avšak netýká se všech. Tímto přechodovým rituálem je křest malých dětí.

Jedním z možných vysvětlení, proč křest přestává být významný, je, že se jedná o akt spojený s náboženstvím a v dnešní době se setkáváme s fenoménem, že náboženství hraje v životech lidí čím dále tím menší roli, nebo se alespoň stále menší počty hlásí k institucionalizovaným náboženstvím. Náboženské organizace mimo jiné poskytují svým členům oporu a stmelují je s ostatními členy daného církevního uskupení. Stmelovací funkci plní i křest.

Jaký význam má křest pro ty, kteří se pro něj rozhodli, jsem zjišťovala ve své bakalářské práci.

Jelikož je křest dětí velmi rozsáhlým tématem a jeho scénáře a významy se mohou v různých církvích odlišovat, rozhodla jsem se zaměřit na křty prováděné u nás v nejvíce zastoupené církevní společnosti, v římskokatolické církvi.

V teoretické části se zabývám zařazením křtu do přechodových rituálů, hledám jeho historické kořeny a ukazuji hlavní rozdíly mezi křtem dětí a křtem dospělých.

V praktické části rozebírám informace získané během svého výzkumu, v němž mě především zajímalo, jaké důvody mají lidé rozhodující se k takovému kroku. Zda se motivy těch, kteří jsou silně věřící a pravidelně navštěvují farní akce (bohoslužby, nebo jiné akce, pokud jsou v jejich okolí pořádány), liší od názorů a motivů těch, kteří se považují za katolíky, ale církevního života se nijak neúčastní. Takovou skupinu lidí označuji jako nepraktikující katolíky.¹

¹ Označení občasné praktikující budu používat ve své práci pro ty, jež se hlásí ke katolické víře, ale farního života se nijak neúčastní, popř. pouze o velkých svátcích, jako jsou Velikonoce či Vánoce. Lze předpokládat, že ač je vnímání víry velmi subjektivním prožitkem, bude se význam víry výrazněji lišit od názoru těch, kteří se účastní farního života pravidelně.

Tématu křtu se věnuje množství teologických a sociologických publikací, avšak ty popisují pouze význam a podobu samotného obřadu a nezaměřují se na jeho aktéry. Doufám tedy, že alespoň z části přinese moje práce k tomuto tématu něco nového a obohacujícího.

ČÁST TEORETICKÁ

1.1 Rituál

Rituál je součástí života každého člověka ve všech společnostech a plní v nich různé funkce. Jeho studiu byla především od 2. poloviny 19. století věnována velká řada odborných prací², proto o jediné jeho platné definici se lze jen stěží dohadovat.

Termín rituál pochází z latinského slova *ritus* (posvátný řád, obřad, zvyk, obyčej). Možnosti, jak na rituál nahlížet, jsou přinejmenším dvě. Z laického hlediska se dá chápat tak, že je to něco, co se často a pravidelně opakuje. Jsou to každodenní činnosti, jako čištění zubů, pití ranní kávy apod. Takové činnosti jsou vzhledem k častému opakování vykonávané téměř automaticky, ale žádný hluboký význam pro nás nemají. Pokud bychom se však snažili rituál definovat z vědeckého hlediska, najít v takovém případě jednu obecně platnou definici nebude tak jednoduché, ba vůbec možné.

1.1.1 Definice rituálu

Definice o tom, co je to rituál³, existuje několik. Žádná však není uznávaná za obecně platnou, jelikož stále není jednoznačně stanoveno, jaké úkony se dají zařadit pod tuto kategorii a které nikoli.

První definice rituálu se zaměřovaly především na popis jeho hlavních funkcí. Vysvětlovaly ho jako akt, při kterém společnost uctívá samu sebe, a zdůrazňovaly jeho integrující funkci. Postupně se tyto definice rozrůstaly a otázkou bylo, co rituál doopravdy je a jak působí.⁴

Soukup vymezuje rituál obecně jako „symbolicky a normativně standardizovaný způsob chování a soubor obřadných činností, jichž

² Práce zabývající se studiem rituálů publikovali například A. R. Radcliffe- Brown, B. Malinowski, E. Leach, A. van Gennep, M. Wilson, V. W. Turner, M. Douglas.

³ Mimo termín rituál používám ve své bakalářské práci i termíny jako je obřad, ceremonie apod. Ačkoli někteří autoři mezi těmito pojmy rozlišují, v mé práci jimi míním to stejné.

⁴ ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, s. 263.

prostřednictvím příslušníci určité skupiny udržují a upevňují hodnoty a normy své kultury“.⁵

Edmund Leach považoval rituál za výraz nejzákladnějších kolektivních představ sdílených všemi členy skupiny. Nahlížel na něj jako na formu komunikace, která je obecně sdílená a nese nějaký význam, který lze vykládat.⁶

T. H. Eriksen pojímá rituál spíše jako náboženský a definuje ho jako „sociální aspekt náboženství, který dává představám o nadpřirozenu konkrétní podobu.[...] Velmi obecně řečeno, můžeme předpokládat, že rituály jsou veřejné události svázané pravidly, jež tím či oním způsobem tematizují vztah mezi pozemským a duchovním světem.“⁷

Téma rituálů nově pojal počátkem 20. století francouzský antropolog Arnold van Gennep, který přišel s teorií o podobnosti obřadů spojených s přechodem. Ukazuje jejich podobnou strukturu a definuje tři fáze, kterými jednotlivec nebo skupina procházejí: odloučení, pomezí a přijetí. Takový typ obřadů pozoruje tam, kde se objevuje změna stavu, místa, statusu osobnosti nebo věku. O těchto rituálech bude více pojednáno v další kapitole.⁸

Na jeho dílo navázal americký antropolog V. W. Turner, jehož koncepce taktéž obohatila chápání povahy rituálu. Turner ve svých dílech upírá pozornost především na prostřední část rituálu přechodu, na tzv. „liminární“ období. V této fázi pozoruje množství symbolů, které prostupují celým rituálem a vyjadřují jedincovo neurčité postavení. Symboly na sebe berou různé podoby, vyskytují se například jako předměty, gesta, činnosti nebo vztahy. Turner zmiňuje jejich nejednoznačný význam, jelikož při dvou různých obřadech může tatáž věc znamenat něco jiného. Turner vnímá rituál jako důležitou součást života ve společnosti a vnímá jej také jako neodmyslitelnou součást antropologického výzkumu, který má za cíl podrobněji popsat a pochopit určitou kulturu.⁹

⁵ SOUKUP, L. *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum, 2004, s. 642.

⁶ CHLUP, Radek. *Struktura a antistruktura. Rituál v pojetí Victora Turnera I*. *Revue pro religionistiku*, 2005, s. 5-6.

⁷ ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008. s. 263.

⁸ GENNEP, A. van. *Přechodové rituály*. Praha: Lidové noviny, 1997.

⁹ TURNER, V. W. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004, s. 18-20.

1.1.2 Klasifikace rituálu

Kromě snah teoreticky popsat smysl rituálu objevovaly se i snahy rituály rozčlenit podle jejich vlastní povahy.

Přes obrovskou rozmanitost rituálů lze vysledovat několik typů. V knize Úvod do kulturní a sociální antropologie se dočítáme o třech typech rituálů. Jedním typem jsou výroční rituály. Ty se vyznačují pravidelným konáním, vztahují se k svátkům (Velikonoce, Vánoce) a týkají se povětšinou celé komunity. Tyto rituály se konají obvykle ve stejnou dobu a jsou jimi připomínány mytické události, které se k nim vážou. Dalším typem jsou situační rituály, které se vážou na mimořádné události, jež nejsou dopředu jasně dané. Jsou to rituály spojené například s uzdravováním jedince nebo sezónními změnami. Třetím typem jsou rituály přechodové, které se týkají jedinců nebo malých skupin a jejich změnou postavení ve společnosti. K takovým rituálům patří křtiny, svatby a jiné.¹⁰

Podle jiné typologie můžeme rozlišovat rituály vztahující se ke kosmickým změnám, rituály oslavné, rituály obětování, rituály přijímání svátostí, atd.¹¹

V knize Arnolda van Gennepa *Přechodové rituály* (1909), o které bude ještě později pojednáno, se čtenář setkává se zcela jinou klasifikací rituálů. Van Gennep v úvodu knihy uvádí klasifikaci rituálů, která v jeho době byla uznávanou. Zmiňuje šest různých kategorií. První kategorií tvoří rituály sympatetické. Ty spočívají na představě, že podobné působí na podobné, opak působí na opak, část na celek a celek na část, slovo působí na čin apod. Opakem k tomu zmiňuje kontaktní rituály, které jsou založeny na materiálnosti a na vrozených nebo získaných dispozicích. Dále vymezuje skupinu přímých a nepřímých rituálů. Přímé rituály působí okamžitě, kdežto nepřímé jsou pouze hybnou silou k něčemu. Třetí dvojici tvoří rituály pozitivní, které jsou projevem nějakého činu a rituály negativní, které se vyznačují „nic neděláním“, jinak nazývané tabu.¹² Van Gennep uvádí, že jednomu rituálu nenáleží striktně jedna skupina a rituál tak může spadat do několika kategorií zároveň.

¹⁰ MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON, 1998, s. 186.

¹¹ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník* [online]. 2009 [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>.

¹² GENNEP, A. van. *Přechodové rituály*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 14-16.

1.1.3 Funkce rituálu

Rituály plní mnoho funkcí, ale obecně lze říci, že pro danou společnost znamenají jedinečný a významný zážitek a svým účastníkům přinášejí silné emoce. V této kapitole není mým záměrem vyjmenovat všechny funkce, ale pouze uvést některé z nich.

Rituály plní své funkce jak na individuální rovině, tak na úrovni skupin nebo celé společnosti.

Na individuální rovině se jedná především o vyjádření pocitů, pomáhají jedinci překonat nelehké životní etapy a zorientovat se v nejednoznačných životních situacích.

Na rovině skupiny pomáhá rituál předávat hluboko zakořeněné skupinové hodnoty, podporuje integritu a stabilitu skupiny, obvykle se snaží prosazovat způsoby správného chování a obvykle rozkrývá a snaží se řešit rozpory a konflikty ve společnosti.¹³ Podle Maxe Gluckmana, který se zabýval popisem rituálů u kmenů v jižní Africe, pomáhají rituály předcházet konfliktům, podmínkou pro tuto funkci je ale to, že musí svým aktérům přinést silný prožitek.¹⁴

Rituál dále pomáhá zprostředkovat propojení pozemského a nadpřirozeného světa, posiluje náboženské cítění a s tímto souvisí jeho další významná funkce, kterou je dramatizující činnost, díky níž propůjčuje abstraktním jevům konkrétní výklad. Nesmím zde zapomenout ani na léčebnou funkci a vykonávání rituálu za účelem hojnější úrody.¹⁵

U rituálu je zdůrazňována také jeho legitimizující moc a je na něj nahlíženo jako na nositele ideologie.¹⁶

1.2 Přejchodové rituály A. van Gennepa

Významným dílem přispěl k vývoji antropologického myšlení francouzský antropolog Arnold van Gennep, který se ve své knize Přejchodové rituály (*Les*

¹³ BOWIE, F. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008, s. 147.

¹⁴ ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, s. 264.

¹⁵ BOWIE, F. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008, s. 147.

¹⁶ ERIKSEN, T. H. *Sociální a kulturní antropologie*. Praha: Portál, 2008, s. 263.

rites de passage, Étude systématique des rites, 1909) rozhodl systematicky rozřídít dosud nahromaděné poznatky o rituálech a přišel tak s novým pohledem na jejich studium.¹⁷

Při podrobnějším zkoumání struktury rituálů u různých národů dospěl k závěru, že u iniciačních obřadů spojených se změnou statusu jedince, či menší skupiny, lze vysledovat stejnou strukturu. Tato struktura se skládá ze tří samostatných a na sebe navazujících etap.

První fází je symbolické odloučení. V této fázi je jedinec odloučen od zvyků a symbolů spjatých s jeho stávajícím statusem a postavením ve společnosti. Následuje fáze pomezí, taktéž zvaná liminární. Je to fáze, kdy jedinec nenáleží ani ke stavu dřívějšímu, ani následujícímu a jeho pozice je nejasná. Tato fáze se vyznačuje odosobněním, fyzicky jedinec existuje, ale není akceptován jako nositel nového statusu. V některých kulturách je pomezí období dlouhé a plné fyzických zkoušek. Poslední symbolickou fází je přijetí. Přechod je touto etapou završen, aktér se znovu začleňuje do společnosti a je uveden do nové, jasně definovatelné situace, která s sebou přináší nová práva a povinnosti.¹⁸

Zmíněné tři fáze bývají u různých obřadů nerovnoměrně rozvinuté a ne vždy mají stejnou váhu. U pohřebních obřadů bývá více rozvinuta fáze odluky, při svatbách bývá více propracována fáze přijetí a pomezí doba je významnější při těhotenství, iniciaci nebo zásnubách.¹⁹

Většina přechodových rituálů se stala součástí různých světových náboženství a slouží k tomu, aby jedinci zajistily snazší přechod z jednoho životního období, místa nebo společnosti do období nového. Svým pozvolným přístupem zprostředkovávají jedinci situaci přehlednější a vedou k lepší orientaci v ní.

Jak už bylo řečeno v kapitole o klasifikacích rituálu, autor v úvodu své knihy vymezuje několik kategorií rituálu. Tyto kategorie však nepovažuje za vystihující a takové rozdělení mu nestačí. Na práci jiných badatelů kritizuje jednostranný pohled na jeden významný prvek doprovázející rituál. Postrádá pohled na rituál jako na celek, na situaci, která má svůj začátek a konec. V rituálech totiž pozoruje

¹⁷ GENNEP, A. van. *Přechodové rituály*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 9-10.

¹⁸ Tamtéž, s. 19-20.

¹⁹ Tamtéž, s. 19.

přechod z jedné situace do druhé, přechod z jednoho světa do jiného. Pro tuto zvláštní kategorii zavádí pojem přechodové rituály.²⁰

Tyto rituály pak nabývají různých podob. Van Gennep svou knihu dělí na několik kapitol, kde každá představuje určitý typ přechodových rituálů. První skupinu tvoří rituály spojené s materiálním přechodem. Jedná se většinou o rituály spojené s přejitím určitých hranic, ať už jde o hranice územní, nebo překročení prahu vlastního domu. Zabývá se rituály, které se vykonávají jak při přechodu tam, tak i zpátky. Vždy je totiž zapotřebí vykonat určitý počet úkonů, které jsou spolu buď v souladu (vykonávají se stejně při příchodu i odchodu), nebo v rozporu (mohou mít opačný účinek, pořadí atp.).²¹

S touto skupinou přechodových rituálů úzce souvisí další skupina. Jedná se o rituální kontext přijetí a odchodu cizince. Rituály v této skupině se týkají jedinců i celých skupin.

Další skupinu tvoří přechodové rituály týkající se těhotenství, stavu matky a jejího nově narozeného dítěte. V některých společnostech je vnímání těhotenství zcela odlišné od našeho. Období těhotenství a porodu s sebou nese velkou řadu rituálů a změna stavu ženy je více zdůrazněna. Matky totiž bývají, hlavně po porodu odděleny od většinové společnosti a většinou se sniží jejich status. Pro znovu začlenění do společnosti musí projít se svým dítětem očistnými rituály, kterými se bude opět moci zařadit mezi své soukmenovkyně.

Jako další přechodové rituály popisuje van Gennep ty, které se týkají zasnub, svateb a rozvodů. Zvláštní kapitolu pak věnuje úkonům, které se vyskytují v jednotlivých fázích přechodu, např. stříhání vlasů (vidí ho jako symbol odloučení), sexuální půst (pomezí fáze), zahalování rouškou, užívání zvláštních slov nebo jazyka a tak dále (Van Gennep, 1997).

1.2.1 Iniciační rituály

Velkou skupinu přechodových rituálů, kterou van Gennep vymezuje, jsou iniciační rituály. Takové rituály se vyskytují tam, kde jedinec mění svůj náboženský nebo sociální status, přechází z jedné vývojové etapy do druhé nebo

²⁰ GENNEP, A. van. *Přechodové rituály*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 19.

²¹ Tamtéž, s. 30.

se stává členem nové společnosti. Iniciační rituály představují důležitou složku při úplném začlenění jedince do nové situace nebo postavení. Inicie však není spojena pouze s uvedením jedince do nového společenství lidí, uvádí ho totiž také do světa duchovních hodnot.²²

Podle antropologického slovníku je iniciační obřad takový, který „uvádí jedince do nového společenského postavení či role, je považován za obřad přechodu, protože dělí určitá životní období a připravuje člověka na novou životní úlohu nebo ho začleňuje do nové sociální skupiny, než do které dosud patřil, pro mnohé situace může platit i obojí.“²³

Po dobu zasvěcování je jedinec vystavován obřadním zkouškám, po jejichž zdárném vykonání je uveden jako nový člen jistého společenství a jsou mu odhalena tajemství, která se k tomuto společenství vážou. Z člověka se po absolvování všech zkoušek stává „někdo jiný“.²⁴

Podle M. Eliadeho lze iniciační rituály rozdělit do dvou kategorií. Prvním typem jsou iniciační rituály spojené s pubertou, které jsou jedny vůbec z nejdůležitějších iniciačních rituálů u všech společností. Těmto přechodovým rituálům věnuje značnou část své knihy i van Gennep, což napovídá o jejich komplexnosti a rozmanitosti. Iniciační rituály spojené s pubertou se vyskytují při přechodu z dětství do dospělosti a z mladých lidí se tak konečně stávají „skutečně lidské bytosti“.²⁵

Druhým typem iniciací jsou speciální iniciace, které podstupují jedinci, aby „transcendovali své lidské postavení a stali se chráněnci nadpřirozených bytostí, nebo dokonce jim rovnými.“²⁶ Při konání takových obřadů je zpřítomněn posvátný čas a neofytové mají účast a sdílejí s již zasvěcenými společnou událost s mytickými kořeny.²⁷

K druhému typu iniciací patří i křest. Křest už od počátku znamenal iniciaci, začleňoval konvertitu do církevního společenství a přinesl mu účast na věčném

²² ELIADE, M. *Inicie, rituály, tajné společnosti: mystická zrození*. Brno: Computer Press, 2004, s. 4.

²³ MALINA, J. a kol. *Antropologický slovník* [online]. 2009 [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>>.

²⁴ ELIADE, M. *Inicie, rituály, tajné společnosti: mystická zrození*. Brno: Computer Press, 2004, s. 4.

²⁵ Tamtéž, s. 204.

²⁶ Tamtéž, s. 204.

²⁷ Tamtéž, 205-206.

životě.²⁸ Konvertita musel projít iniciačními zkouškami, které vyjadřovaly smrt a znovuzrození. Tyto zkoušky a iniciace ho jakoby oddělily od zbytku společnosti, od světských, kteří nepoznali smrt, která je nezbytná pro zahájení duchovního života.²⁹

Iniciační scénáře, podle kterých jsou jedinci začleňováni, jsou u jakýchkoli typů iniciace odlišné – konkrétní podoby jsou spojeny s tradicí společnosti, její strukturou a historií.³⁰

1.2.2 Křest jako přechodový rituál

Van Gennep v úvodu své knihy uvádí, že není možné sloučit profánní svět s posvátným.³¹ Přechod z jednoho světa do druhého je možný pouze po vykonání speciálních úkonů a po uplynutí určité přechodné doby. Přechod nabývá zvláštního rázu a vyznačuje se jistými rituály, do kterých se řadí i křest.³²

Křest je nejčastěji udělovanou křesťanskou iniciační svátostí³³ a pro křesťanský život má zcela neodmyslitelný význam. Je totiž prvotním aktem, kterým je započat život v křesťanské víře, je základem křesťanské identity a jeho udělením se otevírá možnost i přijetí dalších křesťanských svátostí. Spojuje člověka s příběhem Ježíše Krista, uvádí ho do nového životního vztahu, vztahu s Bohem, jehož cesta by měla být podle katolické teologické nauky následována.³⁴

Svátost křtu bývá udělována prostřednictvím rituálu a nabývá jeho podoby. Uvádí jedince do nového prostředí, uvádí ho do zcela nové životní situace a pomáhá mu se vyrovnat s koncem jedné etapy, což bývá zobrazeno symbolickou smrtí, a s výzvami etapy nové, znovuzrození nového života. Křest je tedy rituálem udělovaným ve zlomovém období a proto ho lze klasifikovat jako příklad přechodového rituálu. Vnáší do nové situace řád a novou situaci činí přehlednější a smysluplnější. Nemá tedy pouze magicko-náboženskou funkci, ale nese s sebou

²⁸ ELIADE, M. *Iniciace, rituály, tajné společnosti: mystická zrození*. Brno: Computer Press, 2004, s. 198-199.

²⁹ Tamtéž, s. 9.

³⁰ Tamtéž, s. 206.

³¹ GENNEP, A. van. *Přechodové rituály*. Praha: Lidové noviny, 1997, s. 9.

³² Tamtéž, s. 12.

³³ TICHÝ, R. *Lidé skupiny a praktiky v české katolické církvi, 1997-2005*. s. 12.

³⁴ KOLÁŘOVÁ-TAKÁCSOVÁ, K. *Křest jako přechodový rituál?* In: *Teologická reflexe 2/2008*, s. 178.

i psychologickou a sociální složku.³⁵ Rodičům pomáhá vyrovnat se s nově vzniklou a pro některé s doposud neznámou situací. Poskytuje jim jistoty, bezpečí a pocit sounáležitosti. Proto nemá udělení této svátosti, v případě pokřtění malých dětí, význam pouze pro praktikující a silně věřící katolíky, ale i pro ty, kteří nežijí podle evangelia a nejsou praktikujícími katolíky. Podle Joachima Scharfenberga, kielského teologa, je křest dějem, jenž v sobě zahrnuje velmi silné emoce, které je třeba dobře pochopit. „Vlastní motiv a smysl jednání je zatlačen do nevědomí a komunikace o něm je možná pouze na úrovni iracionální, tedy nevědomé, což právě rituál umožňuje.“³⁶

V časopise *Teologická reflexe* 2 se autorka příspěvku *Křest jako přechodový rituál?*³⁷ zabývá udělováním křtu v německých oblastech. Na křest pohlíží dvěma způsoby. Za prvé jako na svátost, která lidi zbavuje hříchů a jejich životy spojuje s životem Krista, který je zahrnuje svou láskou a doprovází je a ochraňuje v životních cestách. Na křest také nahlíží jako na přechodový rituál a užívá pro to označení *kazuálie*, o které uvádí, že je to křesťanská podoba přechodových rituálů. Náboženský podtext je tu spíše upozaděn a je zdůrazněn svébytný význam. „(Kazuálie) jsou náboženskými úkony, které mají kořen ve zbožnosti orientované na životní příběh jedince a na klíčové okamžiky v životě rodiny. Není v nich (primárně) tematizována spása člověka jako vysvobození z moci hříchu a dar nového života s Kristem, nýbrž je v nich zprostředkováno požehnání, podpora a duchovní doprovázení v krizových životních přeryvech.“³⁸

Pro úplné vystižení podstaty křtu je však zapotřebí brát v úvahu obě části, jak teologickou, tak osobní. Obě složky by měly být zohledněny i v křestní praxi.³⁹

³⁵ KOLÁŘOVÁ-TAKÁCSOVÁ, K. *Křest jako přechodový rituál?* In: *Teologická reflexe* 2/2008, s. 178.

³⁶ Tamtéž, s. 173.

³⁷ KOLÁŘOVÁ-TAKÁCSOVÁ, K. *Křest jako přechodový rituál?* In: *Teologická reflexe* 2/2008, ročník XIV.

³⁸ Tamtéž, s. 177.

³⁹ Tamtéž, s. 177-178.

1.3 Historie křtu

Křesťanská tradice udělování křtu vychází z novozákonních knih, ve kterých bývá jako účinek křtu uvedena spása člověka a jeho věčný život.

Jako první, o kom se v souvislosti s udělováním křtů v biblických textech hovoří, je Jan Křtitel. Ten odešel, jak se v Bibli vypráví, ve svých třiceti letech do pouště, kde žil jako asketa a kázal. V poušti ho navštěvovali lidé z okolních oblastí a vyznávali se mu ze svých hříchů. Na důkaz pokání je Jan křtil vodou z řeky Jordán.⁴⁰ „Já vás křtím vodou k pokání; ale ten, který přichází za mnou, je silnější než já – nejsem hoden toho, abych mu zouval obuv; on vás bude křtít Duchem svatým a ohněm.“⁴¹ Říkal Jan lidem, než ho o křest přišel požádat Ježíš. Podle Matoušova evangelia, když byl Ježíš Janem pokřtěn, otevřela se nebesa a promluvil k němu hlas Boží: „Toto je můj milovaný Syn, jehož jsem si vyvolil.“⁴²

Zmínku o křtu lze najít i ve čtvrté knize Nového zákona, v Janově evangeliu. Třetí kapitola této knihy je dialogem mezi Kristem a členem židovské obce Nikodémem, který tuší, že je Kristus propojen s Bohem. Kristus mu na to říká, že každý toho může být schopen, v případě znovuzrození („nenarodí-li se kdo znovu, nemůže spatřit Boží království“⁴³). To ale není Nikodémovi jasné, jak by se kdo znovu mohl narodit, jak je možné, aby ho matka znovu porodila? Kristus na to znovu odpovídá, „nenarodí-li se kdo z vody a z Ducha, nemůže vejít do království Božího“.⁴⁴

V návaznosti na novozákonní texty pojednávající o křtu se postupně vyvíjel ritus, jenž měl zasvěcovat nové křesťany do společenství ostatních. Zasvěcování v sobě neslo všechny prvky, které jsou dnes rozloženy do tří různých obřadů: křest, biřmování a eucharistie, proto jsou tyto svátosti označovány jako iniciační. Ritus byl ve svých počátcích specifický tím, že se týkal pouze iniciace dospělých.⁴⁵ Byl dokonce utajovaným rituálem, zasvěcování se udělovalo mimo společnost nevěřících a praktiky a tajemství byla tomuto světu také uzavřena.

⁴⁰ Matouš 3, 1-6.

⁴¹ Matouš 3, 11.

⁴² Matouš 3, 16-17.

⁴³ Jan 3, 3.

⁴⁴ Jan 3, 2-6.

⁴⁵ ADAM, A. *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 155.

Teprve až když neofyta⁴⁶ byl plně zasvěcen, mohl být uveden do křesťanského života.⁴⁷

Co se týká tradičního pojetí křtu, původně byl rozšířen a všeobecně uznáván křest dospělých. Křest dětí byl v katolické církvi vždy problematický, jelikož v Novém zákoně o něm není přímo psáno (hovoří se pouze o křtu „celého domu“, kam samozřejmě patřily i malé děti⁴⁸) a některá církevní uskupení ho proto nechtěla uznávat za platný. Členové takovýchto uskupení se odkazovali na pasáže v Novém zákoně, pojednávající o tom, že jedinec by si měl sám uvědomovat svůj čin a víru přijímat svobodně, což bylo v případě křtu dětí zcela vyloučeno.⁴⁹

Ve prospěch křtu dětí pojednával výrok: „Církev dostala poslání hlásat evangelium a křtít. Proto již od počátku křtila nejen dospělé, nýbrž i děti.“ Kdo však nepodstoupil rituál křtu, „nezrodil se znovu z vody“, neměl možnost vstoupit po smrti do království Božího. Proto se usuzovalo, že by ani děti neměly být ochuzeny o právo nechat se pokřtít.⁵⁰

Od 4. století se křest malých dětí stal populárnější, avšak po dlouhou dobu nebyl rituál situaci dětí přizpůsoben a v jediném obřadu zahrnoval naráz všechny prvky, které byly v případě křtu dospělých rozptýleny do delšího časového období. Podobnost se křtem dospělých lze pozorovat i v tom, jakým způsobem bylo s novorozenci při obřadu jednáno. To dokazuje, že křest dospělých je historicky starší a z teologického hlediska i žádanější.⁵¹

Pro ilustraci zde uvádím, jak se vyvíjelo jednání s novorozenci a jejich zástupci při křtu a jakým způsobem se přistupovalo k vyznání víry. „Za dob Augustina (asi 4. století) odpovídali na otázky týkající se víry kmotrové a to v podobě: ‚Věřím‘. Ve 13. století bere na sebe otázku víry zástupce dítěte a jeho odpověď se mění na ‚Já věřím‘, což ale neznamená, že se dítě stane věřícím, až dospěje k rozumu [...] Od roku 1969, po 2. vatikánském koncilu, odpovídají sami za sebe rodiče a kmotři: ‚Zříkám se‘ a ‚Věřím‘. [...] Změna je tak velká, že si

⁴⁶ Nový člen společenství.

⁴⁷ AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci*. In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 75.

⁴⁸ Tamtéž, s. 43.

⁴⁹ CLERCK, P. de. *Jediný křest?*. In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 123.

⁵⁰ ADAM, A. *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 156.

⁵¹ Tamtéž, s. 154-156.

někteří kladli otázku, nakolik lze mít za to, že je dítě skutečně pokřtěné, protože ono samo nepronáší vyznání víry, ani přímo, ani v zastoupení.⁵²

V průběhu středověku byl v katolické církvi křest malých dětí čím dál více rozšiřován, až postupně zcela převládl nad křtem dospělých.

V této souvislosti vyvstaly snahy změnit povahu obřadu. Nová podoba byla diskutována až na Druhém vatikánském koncilu, což bylo zasedání svolané papežem Janem XXIII., kterého se účastnilo na 2500 katolických biskupů. Shromáždění se konalo v letech 1962-1965 a mělo za úkol reagovat na potřeby tehdejší doby. Koncil zde mimo jiné rozhodl právě o přepracování obřadu křtu, který se měl přizpůsobit skutečné situaci dětí. Jeho nová podoba byla uveřejněna v roce 1969. Změny se dotkly i vnímání rolí zástupců dítěte, tedy rodičů a kmotrů.⁵³

Od té doby existovaly předpisy pro dva odlišné obřady, ale počet odpůrců křtu malých dětí neubýval. V době po Druhém vatikánském koncilu přišly na řadu snahy křest dětí reformovat. Po vzoru křtu dospělých, kde křest není pouze jednorázovým aktem, ale předchází mu období katechumenátu, přišel také návrh o katechumenátu dětí. Autorem této koncepce byl Francouz Jean-Philippe Bonnard, který navrhoval katechumenát rodičů nahradit katechumenátem dětí. Katechumenát by u dětí probíhal po celé dětství. V raném věku by bylo dítě pouze adeptem na křest, ale samotným obřadem by si mohlo projít až ve věku, kdy si bude schopno víru osvojit. K jeho názoru se připojil i americký mnich A. Kavanagh, který považoval křest dospělých za normu a souhlasil tak s odložením křtu malých dětí na dobu, kdy si tento akt mohly uvědomovat.⁵⁴

Jak ale dnešní praxe ukazuje, křtu malých dětí předchází pouze katechumenát rodičů a děti se pokřtívají ve víře církve, že k té své dospějí postupem času. Žádné reformy se tedy do nové podoby křtu významně nezapsaly.

⁵² AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci*. In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 128-129.

⁵³ ADAM, A. *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 155.

⁵⁴ AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci*. In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 124-125.

1.4 Křest

1.4.1 Obřad křtu

Jak už bylo řečeno, téměř od počátku křesťanství se setkáváme se dvěma typy křtu, i když s legitimizací dětské verze to bylo poněkud obtížné. Každý z obřadů se váže k jiné životní situaci. Je rozdílný v okolnostech, za nichž je udělován. V jeho podobě, rozsahu a mnoha dalších věcech, by ale z teologického hlediska mělo jeho získání mít stejné důsledky, ať už by se jednalo o udělení křtu novorozencům, dětem ve školním věku nebo dospělým lidem.

Hlavním účinkem křtu je totiž smazání prvotního hříchu (v případě křtu dospělých i smazání hříchů dosud napáchaných) a otevření cesty víry. Prvotní hřích se dědí od prvních lidí, kteří se ho dopustili, když se nechali svést zlem, a následkem toho byli vyhnáni z ráje a ztratili to, co jim Bůh dal. „Hřích deformuje člověka a jediný, kdo ho může odstranit je Bůh sám. Zachraňuje tedy člověka před hříchem a smrtí. Účinek křtu je takový, že je smyta prvotní vina a otevírá se cesta k přijetí dalších svátostí, kterých je v katolické víře ustanoveno sedm. Křest je tedy základním a očistným rituálem“.⁵⁵

Jedinec, který obřad podstupuje, není pouze zbaven prvního hříchu, nýbrž se začleňuje do zcela nového společenství, založeného na velmi specifických vazbách mezi jeho členy. Takové vazby znamenají zvláštní druh příbuzenství, které není založené na pokrevních vazbách, ale je založené na hodnotách jednoty a rovnosti.⁵⁶

Udělení svátosti zpravidla provádí kněz, biskup nebo jáhen. V případě ohrožení na životě může být křest udělen kýmkoli, dokonce i nevěřícím člověkem.⁵⁷ Je nutno pronést formuli: „(Jméno křtícího), já tě křtím, ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého.“ Rozlišují se tři druhy křtu. První je klasický křest vodou, další je křest touhy a poslední druh je křest krví. Se křtem touhy se setkáváme u katechumenů, umírajících lidí, kterým ještě nemohl být křest řádně udělen. Jsou pokřtěni svou touhou po křtu a svou vírou. Křest krví je uznán těm,

⁵⁵ Z rozhovoru s panem K., církevní autoritou. Rozhovor proveden 10. 2. 2014.

⁵⁶ MACKERLE, A. *Liturgické perikopy z novozákonních listů určené ke křtu malých dětí*. In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 39-40.

⁵⁷ Člověk, který není sám pokřtěný, není součástí církevní hierarchie ani společenství.

kteří nebyli ještě řádně pokřtěni, ale ve většině případů buď byli zabiti v boji, nebo se pro něco obětovali.⁵⁸

Náboženské rituály bývají konány povětšinou za účasti ostatních členů společnosti. Jinak tomu není ani v případě křtu. Obřadu se mimo adepta na křest, jeho zástupců a kmotřů účastní i další lidé, kteří jsou rodinnými příslušníky, nebo členy farní obce. Obřady jsou tedy buď pořádány v duchu rodinném, nebo jsou veřejné. Ve svém výzkumu jsem si respondenty rozdělila podle kritéria účasti na křesťanském životě, na praktikující a nepraktikující katolíky. Ač by se mohlo zdát, že praktikující věřící budou volit spíše veřejný obřad, jelikož se dá předpokládat, že sepětí s dalšími členy církve bude užší, není tomu tak. Z dat mého výzkumu vyplývá, že účast veřejnosti na obřadu či opak je čistě individuální záležitostí.

Co však je pro všechny společné, je podoba obřadu. Celebrant uděluje svátost na místě k tomu určeném a postupuje podle předem daných kroků.

Na počátku obřadu je přivítáno dítě a s ním i všichni přítomní. Rodičům je položena otázka, jak se dítě jmenuje a co pro něho žádají (odpověď zní: „Křest“). Celebrant následně pokládá další otázky, kterými se obrací jak na rodiče, tak na kmotry a zjišťuje, zda je jejich úmysl nechat pokřtít malého človíčka opravdu upřímný. Poté přichází na řadu čtení z Bible a následné vysvětlení, co bylo přečteno, aby byli přítomní přivedeni k ještě hlubšímu chápání udělované svátosti. Následují přímluvy za vyslyšení proseb.⁵⁹

Další součástí obřadu je exorcismus neboli ochrana před zlými silami. Tak jako má nad člověkem moc Bůh, může mít nad ním moc i zlo, proto je zahrnuta pasáž, kdy se lidé zřikají ducha zla a všeho co působí. Na znamení síly je dítě pomazáno na hrudi olejem křtěnců. Poté přichází na řadu samotná slavnost křtu. Světí se voda, tedy pokud se obřad nekoná v době velikonoční, kdy je voda už dopředu posvěcená, a je vzýván Bůh. Rodiče a kmotrové se zřikají zla a vyznávají svou víru. Křtění se provádí ponořením do vody nebo politím hlavy vodou

⁵⁸ Z rozhovoru s panem K. Rozhovor proveden 10. 2. 2014.

⁵⁹BOHÁČ, P. Římskokatolická farnost Josefov. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <<http://www.farnostjosefov.cz/krest/obrad-krtu>>.

a vyslovením dané formule („N, já tě křtím ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého“).⁶⁰

Křtem se člověk stává dítětem Božím, zbavuje se hříchu nebo hříchů a dostává dar víry, naděje a lásky. Obřad je spojením vnitřních i vnějších prožitků. Většina pocitů se však odehrává uvnitř. Navenek lze identifikovat užití tří symbolických prvků, jež křest více přibližují a dělají ho viditelnějším. Prvním symbolem je olej, kterým je křtěnec pomazán na temeni hlavy. Olejem byli dříve pomazáváni králové nebo zápasníci, znamenalo to sílu a zdraví, což v přeneseném slova smyslu znamená sílu v zápasech v průběhu života. Druhým symbolem je křestní rouška, která se původně nosila celý týden. Bílá rouška má symbolizovat tělo Krista a narození nového života. Dnes už se dává pouze symbolicky a často bývá nahrazována, třeba šálem. Barva roušky nebo šálu musí být bílá, jako výraz čistoty. Jiná barva je přípustná pouze v případě, když se jedná o určitou tradici. Posledním symbolem je svíce, která zobrazuje rozhoření Kristova života. Na závěr slavnostního obřadu je uděleno dítěti nové jméno, je pronesena motlitba a uděleno požehnání.⁶¹

Doba vhodná pro křest byla až do středověku o velikonočních svátcích. Z důvodu vysoké úmrtnosti dětí se ale křest přesunul na dobu ihned po narození. Následkem toho byly z obřadu prakticky vyloučeny matky, takže se doba křtu opět posunula o něco později a obřady byly konány až za několik týdnů po porodu, aby se obřadu mohly účastnit i ony a také aby se rodiče sami mohli na obřad připravit. I dnes je však pro křest nejvhodnější doba okolo Velikonoc, jelikož sepětí s Kristem je v této době nejužší (doba, kdy vstal z mrtvých). Zpřítomnění jeho zmrtvýchvstání je v tomto čase nejsilnější. Duch Velikonoc by se ze křtu neměl vytratit nikdy a tak i přes rok jsou křty udělovány nejčastěji v neděli, kdy si křesťané připomínají vzkříšení Ježíše Krista.⁶²

⁶⁰BOHÁČ, P. Římskokatolická farnost Josefov. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <<http://www.farnostjosefov.cz/krest/obrad-krtu>>.

⁶¹Z rozhovoru s panem K. Rozhovor proveden 10. 2. 2014.

⁶²ADAM, A. *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 160.

1.4.2 Rituál křtu dětí

„Z dogmatického hlediska je křest dětí chápán jako krajní možnost, v pastorační praxi je křest nemluvňat vžitou normou...“⁶³ Jak už bylo v předchozích kapitolách popsáno, s uznáním křtu dětí to nebylo snadné. I tak se tento typ rituálu stal převažujícím nad rituálem křtu dospělých a v dnešní době jednoznačně převažuje.

V jedné sbírce teologických prací se dočítáme, že na křest dětí je v dnešní době už čím dál více pohlíženo jako na oslavu příchodu dítěte na svět a křesťanské interpretace jsou více upozadřovány.⁶⁴ Tato věta mě zaujala tak, že jsem se rozhodla věnovat se tématu křtu malých dětí ve svém výzkumu. O tom ale více v empirické části. Nyní se zaměřím na faktické údaje vážící se k samotnému obřadu.

Křest dětí je jednorázovým aktem. Aby k němu vůbec mohlo dojít, je třeba alespoň malé naděje, že bude dítě vychovááno v duchu křesťanství. Jelikož samo ještě nemůže rozumně uvažovat, vyznat víru, ani ji svobodně přijmout, žádají o jeho pokřtění jeho zákonní zástupci. Většinou se jedná o již pokřtěné rodiče, kteří chtějí svého potomka uvést do života s Kristem a vychovávat ho v křesťanské víře, za což se při samotném obřadu sami zaručují.⁶⁵

Křtu předchází období příprav. Nejedná se zde však o katechumenát osob, jež jsou křtěné, ale o katechezi rodičů. Předem určený duchovní by se měl postarat o jejich dostatečnou přípravu a pochopení obřadu. Přípravy probíhají formou křestních rozhovorů, které nabývají individuální podoby odvíjející se od toho, kdo se jich účastní. Záleží na různých faktorech, např. do jaké míry jsou rodiče věřícími, jak často navštěvují bohoslužby nebo jak hluboko jejich znalosti ohledně křtu sahají. Méně zkušeným tak poskytují alespoň minimum znalostí, které je potřeba pro podstoupení rituálu mít a které by měly následně zabránit tomu, aby se z obřadu nestal pouze prázdný rituál ve smyslu rčení „to chtěla naše babička“ a aby si rodiče uvědomili svůj závazek k budoucí výchově dětí.⁶⁶ Pokud

⁶³ AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci*. In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 46.

⁶⁴ Tamtéž, str. 70.

⁶⁵ CLERCK, P. de. *Jediný křest?* In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 131.

⁶⁶ AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci*. In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 81-82.

by jejich závazek nebyl naplněn, úkon by byl sice platný, ale bez jakéhokoli účinku.

Katecheze rodičů by měla probíhat v přátelském duchu bez vyvíjení jakéhokoli nátlaku. Jejich touha po křtu a víra by měly být v rozhovorech rozvíjeny a ne potlačeny. Existují však případy, kde ani jeden z rodičů není schopen se zaručit svou vírou, nebo se jejich motivy k pokřtění výrazně neshodují s vírou církve. V takovýchto případech může být rozhodnuto o odložení křtu. Neznamená to však definitivní odmítnutí.⁶⁷ Rodičům by po takovém rozhodnutí měla být nabídnuta pomoc a vysvětlení, proč nebylo v jejich případě možno křest udělit, popřípadě navrhnutá jiná alternativa k přijetí do církevního společenství.⁶⁸

Období katecheze u dětí přichází až po křtu, kdy se dítě postupně seznamuje s vírou, v jejímž duchu ho nechali jeho zástupci pokřtít. Zdárným završením katecheze má být přijetí dalších iniciačních svátostí, kterými jsou biřmování a eucharistie.⁶⁹ Spatřujeme tu tedy další rozdíl mezi křtem dětí a křtem dospělých. Biřmování není v tomto případě udělováno bezprostředně po křtu, ale přichází na řadu až v pokročilejším věku, kdy je dítě už schopné vyznání víry. Někdy bývá datum biřmování sděleno na závěr křtin.

Ačkoli dítě ještě samo nemůže vyznat svou víru, nebrání to církvi tuto svátost udělit. Svátost je tedy udělována jakoby zevnitř. Je udělena církvi ve víře, že následující výchova se bude nést v křesťanském duchu. „Dítě od církve nic nežádá a ona od něj také ne. Dítě nedává nic v sázku ‚není ničím vázáno‘. To jeho rodiče žádají křest, a proto také od nich církev žádá, aby se sami za sebe zřekli hříchu, aby vyznali svatou Trojici a vychovávali své dítě v křesťanství.“⁷⁰ V takovém případě je nasnadě otázka, zda je tato událost přechodem křtěnce, který ještě není schopný uvědomovat si svou situaci a prožívat tak změnu přechodu k novému životu, nebo zda je událost přechodem rodičů, kteří o udělení křtu rozhodují a narozením potomka jim vzniká nová situace přinášející nové

⁶⁷ ADAM, A. *Liturgika*, Praha: Vyšehrad, 2001, s. 156.

⁶⁸ AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci*. In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 81.

⁶⁹ Tamtéž, s. 135-136.

⁷⁰ CLERCK, P. de. *Jediný křest?* In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 129.

povinnosti a role, nebo do třetice, zda je tato událost událostí celé farní společnosti, do které je křtěnec začleňován.⁷¹

„Otázka křtu dětí byla otevřena v 60. a 70. letech ze dvou důvodů: **a)** společnost se intenzivně ptala na argumenty své svobody (Proč jste nás dali pokřtít?), **b)** starost o to, že stále větší počet pokřtěných zůstával formálně členy církve, ale své křesťanství nepraktikovali, neměli osobní víru.“⁷² To bylo dáno především tím, že církve přestávala hrát v životech lidí důležitou roli. V návaznosti pak byly diskutovány otázky, do jaké míry se křty dětí mohou považovat za svobodná rozhodnutí. Věřícími je udělení svátosti křtu vnímáno jako milostivý dar a je pravděpodobné, že když bude dítě vyrůstat v prostředí věřících, snadno dospěje k víře samo a křest bude brát jako samozřejmost.⁷³

Křest, ani žádná jiná svátost by neměly být ze strany církve vnucovány a žadatelé by se k nim měli rozhodnout dobrovolně.

1.4.3 Křest dospělých

Přijetí křtu u dospělého se nese ve znamení následování víry nebo konverze, začlenění do křesťanského společenství a je také začátkem aktivního budování nového života a nové identity.

Setkáváme se tu se zcela jiným pojetím rituálu než v předchozím případě. Odlišnosti lze spatřovat nejen v posloupnosti rituálu, nýbrž v tom, komu je křest udělován. Křest je udělován dospělým, kteří si o vykonání obřadu rozhodují sami, sami svátost dobrovolně přijímají a dobrovolně se začleňují ke společnosti ostatních věřících. V tomto případě se také jedná o jedince, kteří už mají za sebou nějakou minulost, při obřadu se sami vyznávají ze svých hříchů, které jsou jako by politím vodou smyty. Adepti vyznávají při obřadu jak víru církve, tak svou osobní víru a svůj přechod vnímají nesrovnatelně intenzivněji než křtenci v předchozím případě.⁷⁴

⁷¹KOLÁŘOVÁ-TAKÁCSOVÁ, K. *Křest jako přechodový rituál?* In: Teologická reflexe 2/2008, s. 173.

⁷²AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci.* In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 76.

⁷³Tamtéž, s. 77.

⁷⁴CLERCK, P. de. *Jediný křest?* In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 131.

Křest dospělých není jednorázovým aktem, ale je rozvržen do delšího časového úseku a může trvat po dobu až několika let. Je rozdělen do čtyř etap. První etapou je předběžný katechumenát. Jedinec v tomto období v sobě objevuje touhu po víře, vyhledává křesťanská společenství a navazuje kontakty s věřícími. Druhou etapou je přijetí katechumenátu. Tímto je zahájena iniciace a zpravidla se jedná o nejdelší období (může trvat rok i déle, záleží na situaci jedince). Kandidát se hlouběji seznamuje s vírou a postupně se začleňuje do nového společenství. Během této doby si vybírá své kmotry, kteří mu nejvíce pomáhali při uvedení do křesťanského života a ti pak dosvědčují jeho víru.⁷⁵ Třetí je fáze zasvěcování, která v sobě zahrnuje udělení všech tří svátostí (křest, biřmování, eucharistie). V poslední fázi by měl neofyta prohlubovat své prožitky, které zažil od té doby, kdy iniciace započala, toto období se nazývá mystagogie.⁷⁶

Křest dospělých je tedy z teologického hlediska pravým a uvědomělým přechodem z temnoty ke světlu, jedinec si v aktu uvědomuje své hříchy, zříká se zla a přihlašuje se dobrovolně ke Kristu. Jedinec je schopen vnímat akt v celé jeho hloubce a má proto pro něho i větší význam.⁷⁷

1.4.4 Kmotrovství

Jak už bylo v předchozím textu naznačeno, k obřadu křtu se váže funkce kmotrů.

S rolí kmotra se setkáváme už od začátku existence křesťanství. Dříve totiž nebylo možné, aby církve znala všechny předpoklady žadatelů o křest, proto bylo zapotřebí této funkce, pro zaručení upřímnosti uchazečů přijmout tuto svátost a obrácení se na víru. Funkce kmotrů spočívala v tom, že pomáhali s přípravami na obřad a po něm měli své svěřence doprovázet na další cestě, seznámit ho s životem v obci, vést ho jako cizince, který nemá s novým životem žádné zkušenosti a neví, jak se v něm orientovat.⁷⁸

Role kmotra jednoho času nabyla takového významu, že vytlačila z rituálu křtu děti roli rodičů a místo nich se právě kmotrové zaručovali o následné

⁷⁵ ADAM, A. *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 169.

⁷⁶ CLERCK, P. de. *Jediný křest?* In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 131.

⁷⁷ CLERCK, P. de. *Jediný křest?* In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 140.

⁷⁸ AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci*. In: Fórum pastorálních teologů VIII., s. 83-84.

vychování ve víře oni. „Toto povážlivé znevážení vztahu dítěte k rodičům v procesu jeho duchovního a náboženského vývoje se zakládá především na přehánění teorie takzvaného duchovního příbuzenství“.⁷⁹

Nový křestní obřad, zavedený po r. 1969 vrátil na důležitosti roli rodičů a postavil je opět na první místo. I přesto si kmotrovství udrželo při obřadu svůj důležitý post.

Kmotrové bývají prostředníky mezi křtěncem a skupinou věřících a stejně jako rodiče, i oni ručí za náboženskou výchovu křtěného. Na roli kmotra je pohlíženo i tak, že v případě smrti rodičů by to měl být právě on, kdo se ujme pokřtěného dítěte a zaslouží se o jeho výchovu.⁸⁰

Požadavků na roli kmotra je několik. První skupinu požadavků klade církev. Kmotrem by měl být příslušník katolické církve, který je samozřejmě pokřtěný, v nejlepším případě už i biřmován. Kmotr by se měl také nacházet v tom věku, aby jeho funkce mohla být dlouho vykonávána. Pokud kmotr nesplňuje všechna kritéria, která si církev klade, může se obřadu účastnit jako svědek křtu.⁸¹

Další skupinu požadavků si pak kladou sami rodiče, podle kterých kmotra svému potomku vybírají. Většinou se jedná o někoho, kdo je správným příkladem křesťana a žije příkladným křesťanským životem. Většinou to bývá rodinný příslušník, blízký rodinný přítel nebo člen farnosti.

Pokud rodiče nemohou najít vhodného kmotra, měla by jim s tímto úkolem pomoci farnost. Pokud by ani pak na tuto pozici nikoho vhodného nemohli najít, křest by se mohl obejít i bez kmotra, jelikož je lepší nemít žádného, než aby byl pouhou formalitou.⁸² Podle slov královéhradeckého generálního vikáře se nestává, že by při křtu dítěte nebyl přítomen kmotr a říká, že tyto obřady by jeho roli postrádat ani neměly. Jeho funkce je o to důležitější, pokud se obřadu účastní rodiče nevěřící a on je ten jediný, kdo se zaručuje o náboženskou výchovu. Pokud se budeme bavit o křtu dospělých, absence kmotra v tomto případě možná je,

⁷⁹ ADAM, A. *Liturgika*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 159.

⁸⁰ Tamtéž, s. 158-160.

⁸¹ Tamtéž, s. 158-160.

⁸² Tamtéž, s. 160.

jelikož zde nastává ta situace, že křtěnec se o rozvíjení víry zavazuje sám.⁸³

1.5 Náboženská situace v české společnosti

„Náboženství je jednotný systém víry a praktik vztahujících se k posvátným věcem, tj. k věcem odtahitým a zakázaným; systém víry a praktik, které sjednocují všechny své přívržence v jediném morálním společenství nazývaném církev.“⁸⁴

Náboženské scéně v české společnosti byla věnována pozornost již v mnoha odborných publikacích a článcích. Mezi autory, kteří se zabývají tematikou náboženství, spirituality, tradičních a nových náboženských hnutí u nás patří Dana Hamplová (*Náboženství a nadpřirozeno ve společnosti*, 2000), Radek Tichý, Martin Vávra (*Náboženství z jiného úhlu*, 2012), Zdeněk R. Nešpor (*Jaká víra?*, 2004), Dušan Lužný (*Sociologie náboženství*, 2007) a jiní.

Rozvoj moderní společnosti dal vědcům podnět ke zkoumání vlivu náboženství na každodenní život. Mnozí se na přelomu 19. a 20. století shodovali v tom, že se význam náboženství ze společnosti pomalu vytrácí, společnost se sekularizuje a moc církve se omezuje nejen ve sféře veřejné, ale i ve sféře soukromé. S tím pak souvisel pokles návštěv bohoslužeb, klesl tím i počet udělených církevních svátostí a náboženství se stalo významnější pouze v rodinné sféře. K těmto úvahám se dospělo na základě výsledků sčítání lidu a výzkumů, které ukazovaly čím dál tím větší nárůst nevěřících.⁸⁵

Na individuální rovině se z výzkumů dala vysledovat tendence ubývání věřících, ale od konce 20. století docházelo k jevu, kdy se opět některé formy náboženství dostávaly do veřejné sféry za pomoci moderních technologií. V této době se pak začíná hovořit o pravé víře a ke slovu se dostávají i nové náboženské proudy z Východu a zemí Třetího světa. Ačkoli bývá sekularizace obvykle považována za neoddělitelnou složku modernizace, toto tvrzení bylo vyvráceno.

⁸³ Z rozhovoru s panem K. Rozhovor byl proveden 10. 2. 2014.

⁸⁴ DURKHEIM, É. *Elementární formy náboženského života*. Praha: Oikoyomenh, 2002, s. 55-56.

⁸⁵ NEŠPOR, Z. R. *Kvalitativní sociologické studium současné české religiozity*. In: *Jaká víra?*, s. 11.

V USA totiž k tomuto jevu nedošlo v takové míře jako v Evropě a určitě Ameriku nelze považovat za méně vyspělou.⁸⁶

V následujícím textu není mým cílem popsat podrobně náboženskou situaci v České republice, cílem je pouze nastínit některé tendence, co se počtu věřících týká a o něco podrobněji se pak zaměřit na tendence v katolické církvi, s nimiž se setkáváme v posledních několika letech. Jsem si vědoma toho, že některé uvedené údaje nejsou nejaktuálnější. Mým cílem je pouze nastínit tendence vývoje. Podle rozhovorů s církevními autoritami a vystudovanými teology se pak dá usuzovat, že je průběh situace velmi podobný.

Období komunistického režimu mělo na vývoji a podobě současného náboženství významný podíl. Potlačení veřejné religiozity bylo jedním z omezení, které tento režim přinášel a do popředí stavěl ateistickou propagandu. Náboženský život se ale zcela nevytratil a nadále přetrvával v soukromé sféře.⁸⁷ Organizovaná náboženství tedy začala v této době hrát čím dál menší roli a jejich význam ani po roce 1989 příliš nestoupl. I když se zájem o náboženství na konci 80. a počátkem 90. let o něco zvýšil, o dalších deset let později počet jedinců hlásících se k velkým tradičním církvím opět poklesl a tuto tendenci lze vysledovat i do dnešní doby.⁸⁸

Podle údajů sčítání lidu se v roce 2001 jako věřící deklarovalo 32% z celkového počtu obyvatel (10,2 mil.), za nevěřící se v té době označilo 59% a vztah k víře nevedlo 9%. O deset let později nové sčítání lidu ukázalo, že počet lidí hlásících se k některé z církví nebo náboženských společností se prudce snižuje, a to více než o polovinu. Necelých 14% se hlásí k církvím, dalších 7% se za věřící považuje, ale nehlásí se k žádné z církevních institucí. Počet nevěřících se dostal na hranici 34% a 45% jedinců na tuto otázku odpověď nevedlo.⁸⁹

Výsledky sčítání ukazují, že ač počty hlásících se k církvi klesají, největší náboženskou organizací je v České republice stále římskokatolická církev. V roce

⁸⁶ NEŠPOR, Z. R. *Kvalitativní sociologické studium současné české religiozity*. In: *Jaká víra?*, s. 11-12.

⁸⁷ LUŽNÝ, D. *Náboženská situace v České republice po roce 1989*. In: *Religio* 6/1998, s. 213.

⁸⁸ NEŠPOR, Z. R. *Ústřední vývojové trendy současné české religiozity*. In: *Jaká víra?*, s. 21-24.

⁸⁹ Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. Aktualizováno 7. 3. 2014. [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <<http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=n%C3%A1bo%C5%BEensk%C3%A1+v%C3%ADra&v=&vo=null&vseuzemi=null&vojd=>>>.

2001 se z celkového počtu 3,2 mil. věřících hlásilo ke katolictví 2,7 mil. lidí. Při posledním sčítání v roce 2011 se počet zredukoval o polovinu a počet věřících klesnul na 1,5 mil. Ke katolictví se z toho přihlásilo 1,08 mil (72%). Dalšími dvěma nejvíce zastoupenými církvemi jsou u nás Českobratrská církev evangelická (v roce 2011 její stoupenci tvořili 3,3% celkového počtu věřících) a Církev československá husitská (r. 2011 – 2,6%).⁹⁰

Svůj výzkum jsem realizovala v Královéhradeckém kraji, proto bych pro představu zde chtěla také uvést vývoj počtů věřících od posledních dvou sčítání lidu, domů a bytů. I zde se počty během deseti let výrazně proměnily. V roce 2001 se z celkového počtu 0,5 mil. obyvatel hlásilo k víře 26% (z toho 77,5% se hlásilo ke katolictví), lidí nevyznávající žádnou víru bylo 64% a situaci nevedlo 9%. Po deseti letech byla situace jiná. Počet věřících klesl na 10% (z toho 66% se hlásilo ke katolictví), 37% jich nevyznávalo žádnou víru a 46% nevedlo nic.⁹¹ Jak si vykládat to, že se lidé k otázce víry nevyjádří, nelze jednoduše říci a ani to není mým záměrem. Jistě tato položka nemá nezanedbatelnou hodnotu vzhledem k tak vysokým číslům. Ať je to s touto neznámou skupinou jakkoliv, pro mé účely je hlavní především skupina těch, kteří se za věřící považují a hlásí se ať už z jakéhokoli důvodu k náboženským uskupením a v mé práci konkrétně ke katolické církvi. Ačkoli ukazatelé o počtu věřících nám toho mohou říci hodně, zdaleka nevyovídají o náboženské situaci vše. Jsou to pouze subjektivní postoje, kterými se jedinci vnitřně identifikují s danou církví. A to, že se lidé identifikují s určitou církví a považují se za věřící, ještě nemusí nutně znamenat, že tuto víru praktikují.

K přesnějším údajům k poměru mezi počtem lidí hlásících se k víře a praktikujících věřících by měla sloužit hlášení duchovních správ. Sem by měly být faráři uváděny statistické údaje týkající se farnosti, kterou vede. V takových hlášeních by měly být zapsány co nejpřesnější počty a typy bohoslužeb, počty lidí, kteří bohoslužby navštěvují, počty křtů, prvních přijímání, biřmování, svateb a

⁹⁰ Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. Aktualizováno 11. 10. 2012. [cit. 2014-03-07] Dostupné z: <<http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/tabulky>>.

⁹¹ Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. Aktualizováno 7. 3. 2014. [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <<http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=n%C3%A1bo%C5%BEensk%C3%A1+v%C3%ADra&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>>>.

pohřbů. Věrohodnost takovýchto údajů je však poměrně nízká. Zaznamenávání údajů o počtu účastníků na bohoslužbách se zpracovává s nepříliš důkladnou pečlivostí jednotlivých farářů, a proto je nutné brát takováto data spíše jako orientační.⁹² Počty lidí účastnících se bohoslužeb nelze tedy za takovýchto podmínek přesně zjistit. Z dat lze pouze vyčíst to, že se počet věřících pravidelně se zúčastňujících bohoslužeb⁹³ pohybuje zhruba okolo 10% a z grafu přiloženého v příloze je vidět, že ačkoli se v období 2001-2011 počet katolíků zredukoval o více než polovinu, návštěvnost bohoslužeb o tolik nepoklesla. I přesto je patrné, že si většina věřících nechává svou víru spíše „na doma“, nebo se k náboženství hlásí spíše z rodinných nebo kulturních tradic (viz Příloha č. 1).⁹⁴

Údaje o bohoslužbách jsou pouze orientační, oproti tomu údaje týkajících se počtu křtů, svateb atd. lze brát vážně, jelikož jsou kromě v hlášení farních správ zaznamenávány též v církevních matrikách.⁹⁵

1.5.1 Křest v katolické církvi

Katolická církev se u nás dělí na několik správních celků, tzv. diecézí, v jejichž čele stojí biskup. V České republice existuje diecézí osm a jsou spojeny ve dva vyšší územní celky: českou provincii (ta zahrnuje diecézi pražskou, plzeňskou, litoměřickou, královéhradeckou a českobudějovickou) a moravskou provincii (zahrnující olomouckou, brněnskou a ostravsko-opavskou diecézi). Diecéze se ještě dále dělí na menší správní celky a to na farnosti neboli církevní obce. V čele farností stojí kněz/farář, jehož pravomocí je vykonávání křestních rituálů, udělování svátostí, o kterých následně musí vést matriky. Faráři mají také mimo jiné za úkol zaznamenávat statistiky o bohoslužbách, o nichž jsem se již zmínila.⁹⁶

Farnosti, to jsou místa, kde se odehrává každodenní křesťanský život a křesťanský život tu i začíná. Pokud se tedy podíváme na udílení iniciačních svátostí (pro srovnání uvádím všechny tři udělované svátosti), zjišťujeme, že

⁹² TICHÝ, R. *Lidé, skupiny a praktiky v české katolické církvi 1997-2005*, s. 6.

⁹³ Minimálně 2-3x do měsíce.

⁹⁴ TICHÝ, R. – VÁVRA, M. *Náboženství z jiného úhlu*. Brno: CDK, 2012, s. 16.

⁹⁵ TICHÝ, R. *Lidé, skupiny a praktiky v české katolické církvi 1997-2005*, s. 6.

⁹⁶ Tamtéž, s. 5.

v letech 1997-2005⁹⁷ byl křest nejpopulárnější z nich.

	KŘEST	PRVNÍ PŘIJÍMÁNÍ	BIŘMOVÁNÍ
1997	28 413	16 414	8 019
1998	27 563	16 068	8 388
1999	27 205	15 876	6 759
2000	26 478	18 919	7 914
2001	25 108	16 048	7 938
2002	24 417	13 360	5 853
2003	24 126	12 192	6 641
2005	23 668	9 877	5 988

Zdroj: TICHÝ, R. Lidé skupiny a praktiky v české katolické církvi 1997-2005, s. 12.

Z tabulky lze vyčíst, že počty udělených iniciačních svátostí pomalu klesají. Křest je nejvíce udělovanou iniciační svátostí, prvního přijímání, ke kterému přistupují děti, jež jsou schopné rozeznávat dobro od zla, tedy kolem 6-8 roku života, se účastní už jen polovina dětí a biřmování podstoupí zase o půlku méně věřících.

Rozdíly, proč jsou první dvě svátosti „populárnější“, lze vidět v tom, že první dvě svátosti jsou spíše udělovány dětem, za které rozhodují rodiče. O podstoupení biřmování se už jedinec rozhoduje sám a to ve věku, kdy je vliv rodiny o něco slabší a na jedince spíše působí okolí. Biřmování je přijímáno v době dospívání nebo v dospělosti.⁹⁸

Další tabulka ukazuje věkové složení osob, jež křest podstoupí. Pro srovnání uvádím data nasbíraná ve stejnou dobu jako v předešlém případě, tedy v letech 1997-2005.

⁹⁷ Vycházím zde především z údajů z článku Radka Tichého, jelikož aktuálnější data mi nebyla přístupná. Jsem si vědoma toho, že situace se za tu dobu mohla změnit, avšak uvádím tyto údaje pouze pro ilustraci. Rok 2004 není v tabulce uveden, jelikož

⁹⁸ TICHÝ, R. *Lidé, skupiny a praktiky v české katolické církvi 1997-2005*, s. 13.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2005
0-1	22857	22049	21600	20867	19992	19679	19102	19248
1-7	2977	3085	3049	2804	2582	2457	2757	2549
7 -14	1137	1225	1045	1098	985	1018	837	684
14 a více	1442	1204	1511	1499	1549	1263	1428	1196

Zdroj: AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci*, In: *Fórum pastorálních teologů VIII.*, str. 90-91.

K počtu udělovaných svátostí podle věkových kategorií lze říci, že nejčastěji křtěnými jsou nemluvňata do jednoho roku. Jejich počty byly v průběhu vytyčeného období téměř konstantní a pohybovaly se okolo 80% všech udělených křtů. Cca 10% bylo pokřtěných dětí od 1 do 7 let, asi 4% byly děti od 7 do 14 let a asi 6% pokřtěných byla mládež od 14 let a dospělí.

„Křty lidí starších 14 let vypovídají o konverzi ke katolicismu, která je důsledkem svobodného rozhodnutí.“⁹⁹

Co jsem do tabulky neuvedla, jsou počty křtů v následujících třech letech. Ač by se mohlo zdát, že tendence udílení bude mít nadále klesající účinek, není tomu tak. V letech 2007 a 2008 (nejaktuálnější záznamy, které mi byly přístupné) je zaznamenán lehký nárůst počtu křtů. V roce 2007 to bylo 24 180 a v dalším roce 24 588.¹⁰⁰

Můj výzkumný záměr bude snad ještě o něco patrnější, když uvedu ještě poslední údaje týkající se křtu a to, jak jsou počty křtů rozděleny mezi dvě katolické provincie u nás (českou a moravskou). Pro srovnání opět uvedu statistiky z let 1997-2005.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2005
ČP	11 279	11 108	11 159	10 163	10 283	9 986	10 147	9 727
MP	17 134	16 455	16 046	15 605	14 825	14 431	13 977	13 950

Zdroj: AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci*, In: *Fórum pastorálních teologů VIII.*, s. 91.

⁹⁹ TICHÝ, R. *Lidé, skupiny a praktiky v české katolické církvi 1997-2005*, s. 12.

¹⁰⁰ AMBROS, P. *Křest dětí v současné pastoraci*. In: *Fórum pastorálních teologů VIII.*, s. 91.

Z této tabulky lze vyčíst, že křty jsou více udělovány v moravské provincii. Pokud však zohledníme množství praktikujících v české provincii (v roce 2005 to bylo podle údajů z úkonů duchovní správy 131 114 věřících) a množství praktikujících na Moravě¹⁰¹ (v roce 2005 podle ÚDS to bylo 279 497), zjistíme, že v poměru mezi počty praktikujících a počty udělených křtů jsou tyto rituály častější spíše v Čechách.¹⁰²

Ve svém výzkumu jsem se rozhodla pro zkoumání přechodového rituálu křtu dětí. K výběru tohoto tématu mě vedlo to, že je to nejvíce udělovaná iniciační svátost a je kolem ní spousta otazníků, co se svobody vyznání týká, pro koho je vlastně tato událost významná apod. Rozhodla jsem se ve svém výzkumu zaměřit na ty, kteří vědomě nechali své potomky projít tímto rituálem. Jak už bylo z textu patrné, zaměřuji se na rituál křtu udělovaný v římskokatolické církvi. Zajímají mě motivy rodičů a jejich pocity. Nezabývám se pocity dětí už v pokročilejším věku, protože se domnívám, že křtěné dítě si neodnáší z obřadu zkušenost, která by byla pro tento výzkum nějak prospěšná. Jeho postoje by určitě byly také dobrým námětem na výzkum, nicméně nevhodným pro tento.

Abych pole zájmu zúžila, vybírala jsem své respondenty právě tam, kde je udílení křtů nejčastější, a to v královéhradecké diecézi, jež je v počtu udělených křtů na prvním místě ze všech pěti diecézí české provincie.

¹⁰¹ Pojmy Čechy a Morava zde míním českou a moravskou provincii.

¹⁰² TICHÝ, R. *Lidé, skupiny a praktiky v české katolické církvi 1997-2005*, s. 9 a 12.

ČÁST PRAKTICKÁ

1.6 Cíle výzkumu

Jak bylo v první části práce naznačeno, otázka křtu dětí byla v minulosti hodně diskutována a názory týkající se jeho uznání byly velmi kontroverzní. I přesto tento typ křtu zcela převládl a jak z grafů vyplývá, převládá nad křtem dospělých až dodnes. Co však tomuto aktu předchází, jaké jsou důvody nechávat pokřtít děti v raném věku, to je to, o co jsem se zajímala ve svém výzkumu. Není mi známá žádná publikace nebo článek, který by se věnoval tomuto tématu a podrobněji popisoval situaci rodičů, kteří se rozhodnou pro udělení této svátosti pro svého potomka.

Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na rodiče, kteří obřad se svými dětmi již podstoupili. Hlavním cílem bylo popsat důvody, které vedly rodiče k tomu, aby nechali své potomky pokřtít v raném věku, popsat, jak prožívali období příprav na samotný akt, jak obřad vnímali a jak si odůvodnili svá rozhodnutí, která by se dala chápat jako upření možnosti svobodného rozhodnutí podstoupit křest později osobně.

Doplňující informace k mému výzkumu mi poskytli dvě církevní autority. U nich jsem se zajímala o to, jaká stanoviska k udělení křtu zastávají a jak probíhá křestní praxe ve skutečnosti.

1.7 Metodologie a realizace výzkumu

Na základě definic mého výzkumného cíle jsem se rozhodla pro sběr dat zvolit formu kvalitativního výzkumu. Tento přístup je vhodný pro vysvětlení určitých jevů, snaží se více proniknout do hloubky daného problému, o což se budu v mém výzkumu snažit.

1.7.1 Výzkumný design

K provedení kvalitativního výzkumu existuje řada výzkumných designů, které předem udávají metodologické postupy, podle nichž je výzkum realizován.

Vzhledem k charakteru dat a odlišných metod jejich sběru jsem si ne zvolila ani jeden z nabízených designů. Švaříček a Šed'ová hovoří ve své publikaci zabývající se kvalitativním výzkumem o designu, který si vytváří výzkumník sám a z nabízených designů se může pouze inspirovat. Takový design bývá označován jako pragmatický a pro tento typ jsem se také rozhodla ve své práci.¹⁰³

Svůj výzkumný design bych charakterizovala jako z části etnografický, z části jako případovou studii inspirovanou technikami zakotvené teorie.

Jako u etnografického designu jsem se i ve svém případě zaměřovala na popis vnímání určitého jevu. V průběhu rozhovorů jsem si dělala zápisky různého druhu. Poznamenávala jsem si to, jak byli ke mně lidé otevření, jak se vypořádali s tím, že nejsem pokřtěný katolík apod. O čistou podobu tohoto designu se však nejedná, jelikož výzkum nebyl prováděn v terénu a jeho součástí nebylo ani přímé pozorování, což jsou jedny z hlavních složek typických pro tento výzkumný design.

Jako další příhodný přístup, ne však v jeho čisté formě, se mi jevila případová studie, jelikož jsem už dopředu měla vymezený objekt výzkumu. Nezabývám se však určitým celospolečenským problémem nebo komplexním případem, který je pro případovou studii typický, ale zaměřuji se na jeden nepříliš popsaný nebo spíše zcela nepopsaný fenomén. Případová studie se vyznačuje také tím, že využívá veškeré dostupné informační zdroje a různé metody sběru dat. V mém případě jsem nevyužila všech informačních zdrojů, avšak kombinuji metody sběru dat a to polostrukturovaného rozhovoru a polostrukturovaných dotazníků. Smyslem tohoto designu je podrobné zkoumání jednoho jevu a porozumění mu, o což jsem se ve své práci snažila. Co je ale také podstatné, je to, že by se badatel měl snažit porozumět zkoumanému jevu v jeho přirozeném prostředí, což se mi při mém výzkumu také nepodařilo zrealizovat.¹⁰⁴

¹⁰³ ŠVAŘÍČEK, R. – ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. s. 83.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 96-112.

1.7.2 Výzkumné otázky

Pro výzkum jsem si stanovila tři výzkumné otázky, podle nichž jsem ve svém výzkumu postupovala.

- 1) Jaké motivy vedou rodiče k pokřtění svých potomků?
- 2) Jak rodiče prožívají přípravy na samotný akt, jak si rituál vysvětlují?
- 3) Jak si rodiče vysvětlují své rozhodnutí?

1.7.3 Výběr výzkumného vzorku

Výběr respondentů proběhl zcela náhodným způsobem. Jelikož jsem zpočátku nevěděla, kde začít, zkontaktovala jsem paní, o níž jsem věděla, že se v katolickém prostředí pohybuje, a požádala ji o pomoc. Rázem jsem získala pět kontaktů na rodiče a dva kontakty na církevní autority, o které jsem paní také žádala. Jak se později ukázalo, všichni rodičové z této skupiny byli velmi duchovně založení a podle zmíněné charakteristiky v první části textu je označuji již zmíněným pojmem-praktikující katolíci. Pro svůj výzkum jsem však potřebovala ještě pro srovnání výpovědi rodičů, kteří nejsou tak silně věřícími, nejsou pravidelnými návštěvníky kostela a ke katolictví se spíše hlásí z rodinných, kulturních či jiných důvodů. Tento „typ“ rodičů jsem kontaktovala na základě předchozích známostí.

1.7.4 Charakteristika výzkumného vzorku

Svůj výzkumný vzorek jsem si rozdělila do tří skupin. První skupinu tvoří náboženské autority. U nich jsem se zajímala, jaká stanoviska zaujímají k obřadu a jak probíhá křestní praxe pod jejich vedením. Tato skupina respondentů pouze doplňovala můj výzkum okrajově a jejich výpovědi jsem spíše využila do teoretické části práce.

Další skupiny jsou však pro můj výzkum stěžejní. Tvoří je respondenti, kteří se svými dětmi obřadem křtu v minulosti prošli. Pro potřeby mého výzkumu jsem si skupinu osmi rodičů rozdělila na dvě podskupiny, podle míry jejich římskokatolické víry. Mými ambicemi nebylo měřit hloubku víry, ale ve svém výzkumu jsem použila toto kritérium pouze jako pracovní pomůcku k rozčlenění

respondentů do dvou skupin. K rozdělení do skupin vycházím z pojmů vytyčených už v teoretické části práce.

První skupinou rodičů jsou praktikující věřící. Jak jsem dříve uvedla, jsou to lidé, kteří se aktivně podílejí na církevním životě, a víra prostupuje jejich životem. V této skupině je zařazeno pět respondentů, na které jsem sice získala kontakt prostřednictvím jedné osoby, avšak jak jsem si později ověřila, byl vzorek těchto lidí vybrán zcela náhodně. Ve skupině byli dva muži a tři ženy, všichni zhruba ve středním věku, ale věk potomků se velmi lišil. Pro zachování anonymity neuvádím pravá jména respondentů. Data od této skupiny jsem získávala jak prostřednictvím rozhovorů, tak pomocí dotazníků.

Pro přehled zde uvádím i základní charakteristiky respondentů:

- 1) **Paní Petra** byla mou první respondentkou, se kterou jsem se osobně setkala. Paní Petra má dvě děti ve věku 4 a 9 let. Pro můj výzkum byla výjimečným vzorkem, jelikož obě její děti byly adoptované.
- 2) Druhým respondentem byl **pan Pavel**, se kterým jsem si také domluvila osobní schůzku. Náš rozhovor probíhal u něho doma. Podle jeho výpovědi soudím, že pan Pavel je velmi nábožensky založený člověk, je vystudovaným teologem a má šestiletou dceru.
- 3) Dalším respondentem byl **pan Josef**. S panem Josefem jsem se setkala na jeho pracovišti. Pan Josef má čtyři děti ve věku od 20 do 28 let. Byl velmi vstřícný a velmi jsem oceňovala jeho snahu vysvětlit své pocity, které jsou u něho vyvolány, když se řekne křest. Vysvětlit je mně jakožto nevěřícímu člověku.
- 4) Čtvrtá dotazovaná byla **paní Dominika**. S tou jsem se bohužel z určitých důvodů nemohla setkat. Paní Dominika má dvě děti předškolního věku.
- 5) Pátá dotazovaná byla **paní Hana**, se kterou jsem se také nesetkala osobně a data byla sbírána pomocí dotazníku. Paní Hana má taktéž dvě děti, jejich přesný věk neznám.

Druhou skupinu rodičů tvoří ti, které pro své výzkumné účely nazývám nepraktikujícími věřícími. Tuto skupinu tvoří tři respondenti a data byla zejména

z časových důvodů získávána pomocí dotazníků. Jsem si vědoma toho, že tato skupina nezahrnuje dostatečný počet respondentů. Bohužel mi dva dotazovaní rozhovor odmítli poskytnout a nalezení dalších kontaktů v mnou vytyčené oblasti bylo i z časových důvodů nelehké. K určitým závěrům mi však výpovědi těchto tří lidí postačí.

- 1) **Paní Lenka** mi zaslala odpovědi dotazníkem, má dvě děti 21 a 25 let. Byla pokřtěna také jako novorozenec, považuje se za křesťana, ale kostel nenavštěvuje a víru nepraktikuje ani jinak.
- 2) **Paní Tereza** mi taktéž zaslala odpovědi dotazníkem, má dvě děti, 6 a 22 let. Také se považuje za křesťana, byla pokřtěná jako novorozenec. Není praktikujícím katolíkem, kostel navštěvuje pouze o Vánocích.
- 3) **Paní Monika** má tři děti mezi 10 až 20 lety. Svě odpovědi mi zaslala v dotazníku. Říká, že se považuje za katolíka, protože byla jako malá pokřtěná a jako malá se bohoslužeb účastnila. Dnes už ale kostel se svojí rodinou nenavštěvuje vůbec.

Vzorek lidí byl vybrán náhodně, jediným kritériem byla oblast, ze které jsem respondenty vybírala. V každém případě jsem oslovila pouze jednoho rodiče z páru, z jejich výpovědí se dalo předpokládat, že jejich partner zaujímal k dané věci stejný postoj (nestalo se, že by druhý v páru byl jiného vyznání, nebo by nebyl pokřtěný). Všechny páry byly v manželství, pouze v případě druhého dítěte paní Terezy nebyla respondentka ve stavu manželském, což jí činilo při žádosti o křest značné potíže. Se všemi respondenty byl proveden pouze jeden rozhovor.

1.7.5 Metoda sběru dat

K získávání informací se mi jako nejvhodnější zdála metoda polostrukturovaného rozhovoru. Vzhledem k tomu, že jsem se s některými respondenty nemohla z různých důvodů osobně setkat, zvolila jsem v průběhu výzkumu též metodu polostrukturovaného dotazníku, který obsahoval stejné otázky jako rozhovor. Samozřejmě u rozhovoru jsem se nedržela pevné osnovy a dotazy byly přizpůsobovány povaze situace.

Celkem jsem provedla šest rozhovorů (dva rozhovory byly s církevními autoritami a čtyři byly vedeny s rodiči) a odeslala pět dotazníků. Data byla sbírána na začátku února 2014. Rozhovory probíhaly na různých místech a pouze ty s církevními autoritami byly vedeny, dalo by se říci, v přirozeném prostředí, totiž na faře. Pouze jeden rozhovor byl se svolením nahráván na diktafon (u paní Petry), ostatní rozhovory byly zaznamenávány na papír během konverzace. Tento způsob zapisování se mi osvědčil více, neboť ho lidé preferovali.

Před rozhovory jsem nezatajovala svůj postoj k náboženství. Aniž by se na to někteří respondenti zeptali, z mých otázek jim bylo nejspíše jasné, že nejsem členem církevní obce, ani nejsem věřící. V některých případech mi to možná trochu uškodilo, ale považovala jsem za správné, být k respondentům o mé náboženské orientaci upřímná. Setkávala jsem se s odpověďmi typu: „To je otázka víry, těžko to vykládat nevěřícímu člověku.“¹⁰⁵ A také z ostatních rozhovorů bylo patrné, že respondenti považovali za zbytečné mi něco vysvětlovat, protože to stejně vzhledem k mé orientaci nemůžu pochopit. Doufala jsem naopak, že má orientace právě pomůže tomu, že se mi budou snažit vysvětlit své pocity a komunikaci to usnadní. Stalo se tak však v jediném případě-u pana Josefa.

1.7.6 Doplňující informační zdroje

Jako doplňující informační zdroj mi pomohla videa, která byla volně dostupná na internetových stránkách. Tento typ dat spíše pomohl vytvoření teoretické části práce. Na videích byl nahráván obřad křtu, na některých z nich byly zaznamenány i pocity bezprostředně po obřadu a následné oslavy.

Snažila jsem se k situaci najít i vhodné dokumenty. V tomto ohledu jsem ale byla spíše neúspěšná. K mému výzkumu byla pouze užitečná kapitola Křest dětí v současné pastoraci ve sborníku *Fórum pastorálních teologů VIII.: Křest a iniciace*. Zde se hovoří o nejčastějších motivech křtu a o tom, že je křest viděn jako něco důležitého, i když rodiče nejsou schopni říct proč. Jako nejčastější motivy jsou zde uváděny: požehnání od Boha, aby se dítě stalo členem církve, aby

¹⁰⁵ rozhovor s paní Petrou

bylo zbaveno dědičného hříchu, aby nebylo pohanem, mělo křesťanský pohřeb atd.

Co se týká aktuálních statistik o obřadu křtu, ty nebyly k nalezení. Ani církevní funkcionáři mi nebyli schopni říci, kde bych našla nejnovější informace. Je však otázkou, zda je tato nedostupnost dat nějakým záměrným postojem církve.

Za určitý doplňující zdroj informací považuji rozhovory s církevními kapacitami.

1.7.7 Metoda analýzy dat

Vzhledem k tomu, že u dotazníků i rozhovorů byly položeny stejné otázky (možná jen v jiném pořadí, ale obsah byl stejný), rozhodla jsem se pro hromadné zpracování dat. Rozhovory, které jsem vedla, jsem přepsala do textové formy. Nejednalo se o doslovnou transkripci, jelikož pouze jeden z rozhovorů byl nahráván (ten přepsán doslovnou transkripcí byl). Vzhledem k povaze otázek a rozsáhlosti odpovědí se mi otevřené kódování zdálo jako zbytečné. Zvolila jsem proto analýzu dat na základě položených otázek.

1.8 Výsledky výzkumu

Na základě položených výzkumných otázek v úvodu budu nyní prezentovat výsledky mého výzkumu. V následujícím textu vkládám poznámky pod čarou pouze v případech, kdy není z textu jasné, koho se určitá výpověď týká. V této kapitole jinak vycházím pouze z provedených rozhovorů, či na základě dotazníků, není-li uvedeno jinak.

Citace, které uvádím u jednotlivých bodů, jsou pouze ilustrační a tak ne vždy uvádím výpovědi všech respondentů.

1) Jaké motivy vedou rodiče k pokřtění svých potomků?

Skupina č. 1

Výpovědi praktikujících katolíků se na tuto otázku velmi shodovaly a korespondovaly s jejich náboženským vyznáním. Když jsem v teoretické části naznačila, že lze rituál křtu chápat i jinak než pouze jako náboženský akt a lze

v něm vysledovat psychologické nebo sociální aspekty, jiné než primárně náboženské pojetí nebylo touto skupinou zmíněno. Ačkoli ne v každém případě byly sociální nebo psychologické aspekty zcela vyloučeny. Pan Josef a pan Pavel ve svých výpovědích připustili, že má rituál křtu i jiný než náboženský význam a nejde pouze o začlenění do církve, či o účast na věčném životě, ale oslavuje se příchod člověka atd. Tyto významy uvádí ale jako sekundární a tvrdí, že jsou z náboženského pojetí odvozeny. Toto pojetí uvádím proto, že leccos vypovídá o tom, jak respondenti odpovídali na mou první otázku.

Z odpovědí se dá předpokládat, že pro tuto skupinu má křest především náboženský význam, jelikož v odpovědích se nejvíce vyskytovaly náboženské motivy křtu. U všech případů se vyskytovaly odpovědi o předání víry, zde uvádím pouze dva:

„Oba jsme s manželkou praktikující katolíci, chtěli jsme svou víru předat i svému dítěti.“¹⁰⁶

„První impulz k tomu dát naše dítě pokřtít byla moje a manželova víra a život v ní.“¹⁰⁷

Respondenti také nejčastěji odpovídali, že chtěli tímto aktem otevřít dítěti cestu k Bohu, aby s ním bylo snazší navázat vztah. Pan Josef dokonce považuje tento motiv za tak významný, že při křtu svých prvních třech dětí podstoupil riziko toho, že by mohl být za své rozhodnutí sankcionován. Jeho tři děti byly totiž pokřtěné před rokem 1989, kdy víra mohla lidem přinést v totalitní společnosti značné nesnáze.

„Chtěli jsme svým dětem otevřít tu možnost být s Bohem a nějaký vyhásov z práce oproti tomu nebyl nic.“¹⁰⁸

Co se týká podnětu ke křtu, vždy přišel ze strany dotazovaných. Nebyli nuceni, či žádání širší rodinou, aby přistoupili k tomuto aktu. Rozhodovali se vždy ze své vlastní vůle a svého přesvědčení. Všichni respondenti uvedli, že byli křtěni v novorozeneckém věku a svým dětem chtěli dát to stejné, co dostali oni.

Druhou třídou motivů, kterou jsem u této skupiny vydělila, jsou sociální motivy. Ač jsem uvedla, že respondenti považují křest především za náboženský

¹⁰⁶ Rozhovor s panem Pavlem.

¹⁰⁷ Z dotazníku od paní Dominiky.

¹⁰⁸ Rozhovor s panem Josefem.

akt a ostatní jeho stránky vnímají až sekundárně, při analýze jsem si povšimla kategorie, kterou bych nezařadila k náboženským motivům, ale spíše k sociálním. Kromě případu paní Dominiky byl obřad křtu novorozenců uváděn jako tradiční záležitost v každé rodině. Z výpovědí je ale patrné, že se jedná o tradici v dobrém slova smyslu.

„Křest v naší rodině je tradiční záležitostí, ale v tom pozitivním slova smyslu. Samozřejmě pro nás má křest podstatně větší význam, než je ‚tradiční záležitost‘.“¹⁰⁹

Nejedná se tedy pouze o vykonání tradičního obřadu, ale pro jeho účastníky má hlubší, existenciální význam.

Pro pana Pavla bylo rozhodnutí ke křtu samozřejmostí: *„V široké rodině prožívá většina lidí víru aktivně, takže křest bereme všichni jako samozřejmost. Nemůžu ale říct, že bych ze strany rodiny zaznamenal nátlak k tomu, abychom už malou dali konečně pokřtít.“*

Skupina č. 2

Ve skupině nepraktikujících katolíků jsem se setkala se dvěma druhy odpovědí ohledně toho, co bylo prvním impulzem dát dítě pokřtít. Odpovědi v případě paní Moniky a paní Lenky zněly jednoznačně: Na přání rodičů (tedy prarodičů dítěte). Jelikož v dotazníku nic jiného nevedly, dá se předpokládat, že to byla nejspíše jediná pohnutka, která je k pokřtění jejich dětí vedla.

Pokud bych se jako u první kategorie zaměřila na výskyt náboženských a sociálních prvků, náboženské prvky nacházím pouze v dotazníku od paní Terezy, která uvádí:

„Křest byl pro mě důležitý z toho důvodu, že jsem křesťan a je to součástí mé víry... Pokřtění mých dětí v novorozeneckém věku bylo samozřejmostí. Bylo to to první, co jsem mohla dítěti dát, co se týče jeho základu pro víru. ... Dítě jde na svět s hříchem a tím křtem se tento hřích smyje. Dávám mu tak čistý štít.“

V dotazníku paní Terezy jsem se tedy setkala spíše s podobnými výpověďmi, jako u předchozí skupiny, než u skupiny, do které jsem paní Terezu podle její účasti na křesťanském životě zařadila. Je však otázkou, do jaké míry se

¹⁰⁹ Z dotazníku od paní Hany.

s touto odpovědí ztotožňuje a zda se nejedná o prázdnou frázi, jelikož smytí prvotního hříchu bylo zmíněno častokrát. Na otázku, co je to dědičný hřích a jak by poznamenal život dítěte, kdyby neprošlo rituálem, jsem už odpověď nedostala.

Co se týká sociálních aspektů, i zde byla zmíněna rodinná tradice obřadu ve všech třech případech. U této skupiny jsem nezaznamenala ve výpovědích žádné existenciální významy, takže předpokládám, že uskutečnění obřadu se událo pouze pro nepřerušování tradice a pro dobré vztahy v rodině. Dalo by se to možná chápat, že rituál není v tomto případě ani tak rituálem pro dítě, ale pro někoho z rodiny, kdo si o to žádá.

2) Jak rodiče prožívali přípravy na samotný akt, jak si rituál vysvětlují?

Skupina č. 1 – období příprav

Co se týká období příprav na křest, žádný z respondentů této skupiny se nemusel účastnit více než jednoho setkání s farářem. Většinou se jednalo o sezení, kde se projednávala formální stránka obřadu, nešlo však o žádné teologické přípravy.

Tři respondenti (paní Petra, Dominika a pan Pavel) hovoří spíše o duchovní přípravě doma. Pan Pavel dokonce zmiňuje větší význam modliteb v předkřestní době. Na paní Hanu a Dominiku působily přípravy na křest rodinným dojmem, jelikož se s faráři znaly osobně a schůzky ohledně křtu probíhaly prostřednictvím neformálních setkání.

Paní Hana uvedla: „*Přípravy na křest nám očekávání neposunula, možná čím víc se blížil datum křtu, těšili jsme se více.*“

Obecně se tedy dá shrnout, že nejen obřad, nýbrž i období příprav mělo pro rodiče určitý význam.

Skupina č. 2 – období příprav

Respondenti druhé skupiny se museli účastnit více setkání s faráři, alespoň v případě paní Moniky a Terezy. Paní Lenka v dotazníku uvedla, že si nepamatuje na žádné období příprav. Zjevně v ní toto období nezanechalo hlubší vzpomínky a

domnívá se, že pokud se nějaká setkání konala, byla na nich přítomna její maminka, na jejíž popud byl křest učiněn.

Paní Monika si vzpomíná na období příprav, kdy se s manželem museli účastnit asi čtyř setkání s farníkem. Oba však tato setkání brali jako nutnou součást obřadu. Účastnili se jich z důvodu, že to církev vyžadovala, ale nějaké hlubší pocity to v nich nezanechalo. Jediné, co si pamatuje, je, že její manžel na setkáních téměř usínal.

Paní Tereza uvádí v dotazníku, že byla přítomna asi na třech setkání při obou obřadech. Rozhovory s farářem ji přišly přirozené, hlavně ji zajímala ta setkání věnující se formální stránce obřadu, jelikož chtěla, aby při křtu proběhlo vše bez problému.

Pokud bych měla nějakým způsobem shrnout období příprav u druhé skupiny, je vidět, že oproti první je tu výrazně méně zmíněn význam tohoto stadia. Přípravy byly spíše považovány jako nutná součást obřadu nebo nezanechaly v paměti respondenta žádné vzpomínky. Samozřejmě vyskytl se případ, kdy byly tyto přípravy považovány za přínosné a přirozené.

Skupina č. 1 – význam rituálu

Druhá část otázky byla zaměřena na vnímání křtu. Tato otázka úzce souvisela s první položenou, a tak některé výpovědi nebudou překvapující.

U první skupiny opět převažovaly náboženské výklady rituálu. Paní Petra uvedla: „*Pro mě to bylo veliký poděkování Bohu za to dítě. Pro mě to byl jako takový...Protože jsme na něj čekali přes dvanáct let, na to první, no, takže jsem vlastně chtěla dát Bohu to, co on dal mně.*“ Rituál křtu pro ni také znamenal přijetí milosti pro její dvě děti, byl to akt, kdy se otevřela cesta k Bohu, a dítě se začlenilo do církevního společenství.

Pan Pavel uvedl taktéž, že pro něho znamená křest přihlášení se ke Kristu a začlenění do širší společnosti. Širší společností míní jak členy církevní obce, tak i společnost předků, kteří už nejsou mezi nimi. V tomto má pro něho obřad veliký význam, že všichni jsou součástí jednoho velikého společenství.

Z rozhovoru s panem Josefem je opět vidět, že i pro něho nebyl rituál prázdňým aktem a jak už bylo v prvním oddíle řečeno, křest svých dětí podstoupil

i s rizikem sankcí. Josef říká: „*Věřím v Boží zásah do života lidí, proto byl pro mě tento rituál důležitý, chtěl jsem svým dětem otevřít cestu k Bohu.*“

Paní Dominika na otázku co pro ni křest znamená, uvedla, že ho vnímá jako zbavení se prvotního hříchu a znamená pro ni náboženský akt spojený s její a manželovou vírou. Křest bere jako součást jejich života.

Náboženská víra byla znatelná i v odpovědích paní Hany, pro kterou křest znamená obrácení osobnosti k Bohu a vstup do církve. Bere ho i jako smytí prvotního hříchu a oslavu ve společenství.

Všech pět respondentů uvádělo především náboženský význam rituálu.

Skupina č. 2 – význam rituálu

U druhé skupiny byla odpověď na význam rituálu pestřejší. Objevovaly se zde jak náboženské tak i jiné aspekty vnímání rituálu.

Paní Lenka uvedla, že pro ni křest znamenal především oslavu narození. Náboženskou stránku obřadu nevnímala, možná jen, že se dítě stalo součástí církevní společnosti, ale tohle vnímání se spíše týkalo zápisu do církevní matriky. Jelikož sama obřad nezařizovala, ani o něj sama nežádala, po náboženské stránce pro ni neměl hlubší význam. Uvádí, že pocity z obřadu v ní nezanechaly žádné vzpomínky.

Paní Tereza zase neustále opakovala, že pro ni křest znamená především smazání prvotního hříchu. Co si však pod tímto pojmem představuje a jaký přesně význam pro ni má, jí nebylo příliš jasné. I ona však zmínila to, že křest brala druhotně jako oslavu příchodu na svět.

Paní Monika s manželem se rozhodli k podstoupení rituálu na základě toho, že oba byli jako malí pokřtění a o křest žádali jejich rodiče. Paní Monika uvádí, že obřad pro ni měl význam pouze jako udělení požehnání od Boha, ale jinak to spíš brala jako takové splnění určité povinnosti.

Po náboženské stránce se u této skupiny hovořilo o smytí hříchu a požehnání od Boha. Více však byla zdůrazňována oslava příchodu potomka na svět.

3) Jak si rodiče vysvětlují své rozhodnutí?

V souvislosti s událostmi v 60. letech, kdy se otevřela otázka křtu dětí a lidé se začali intenzivně ptát po své svobodě v přistoupení ke křtu, jsem se zeptala respondentů, jak oni sami si své rozhodnutí vysvětlují a zda si tuto otázku položili.

Skupina č. 1

Paní Petra s panem Pavlem odpověděli, že se nad touto otázkou zamýšleli. Petra hlavně kvůli tomu, že má bratra, který se rozhodl pro druhou cestu, nechat své děti, aby se rozhodly v pozdějším věku o svém pokřtění samy. Tato otázka pro ni a jejího manžela byla zásadní a těžká. Viděla ve svém rozhodnutí obrovskou zodpovědnost za výběr společenství, ve kterém její děti budou vyrůstat, ale myslí si, že farnost, pro kterou se s manželem rozhodli, nabízí jejich dětem vše, co potřebují.

Pan Pavel se také nad touto otázkou zamýšlel, ale je přesvědčen o tom, že pokud může svému dítěti zaručit dobré uvedení do křesťanského života, je tato volba správná. *„Pokud by se o tohle rodiče nedokázali zaručit, raději by měli nechat volbu na samotném dítěti.“*¹¹⁰

Paní Dominika s panem Josefem říkají, že se nad tímto nezamysleli. Pan Josef bere křest jako *„podstatnou součást křesťanského života, je to navázání vztahu s Bohem. Samozřejmě v dospělosti se pak musí každý rozhodnout sám za sebe, zda bude tu cestu následovat nebo ne.“*

Paní Dominika říká, že se snaží jít s manželem dobrým příkladem jejich dětem a že se z nich snaží vychovat dobré lidi. I ona ale podotýká, že svůj vztah k víře si budou muset později najít samy.

Paní Hana si nejspíše otázku také položila a je přesvědčená, že, cituji: *„pokud dítě vychovávám v tom nejlepším, o čem jsem bytostně přesvědčená, že můžu předat, pak křesťanství je na prvním místě. Jsem však přesvědčená, že každý nutně dojde k vlastní ‚konverzi‘, pokud chce po cestě křesťana aktivně jít. Nestačí křest v dětství a dost.“*

¹¹⁰ Rozhovor s panem Pavlem.

Z odpovědí respondentů usuzuji, že pokud je někdo přesvědčen o tom, že je schopen předat svému dítěti víru, neztrácuje volbu pokřtít dítě v raném věku. Pokud by však tohoto nebyli schopni, měli by s rozhodnutím počkat až do pozdějšího věku, kdy by si dítě mohlo svůj akt plně uvědomovat a rozhodnout si o něm samo. Z výpovědí se dá také usuzovat to, že respondenti vnímají své rozhodnutí pouze jako otevření pomyslných dveří ke křesťanskému životu. Další cesta je však na samotném jedinci.

Skupina č. 2

Paní Lenka uvádí, že vzhledem k mladému věku, ve kterém nechala své děti pokřtít, se nad takovými otázkami nezamýšlela. Křest brala pouze jako přání rodičů. Nikdy ji taková otázka nenapadla.

Paní Tereza se nad touto otázkou také nezamýšlela, zdálo se jí to totiž přirozené, zbavit její děti prvotního hříchu hned v raném věku. Říká, že další cesta už je na nich samotných.

Ani paní Monika se nad tím, že by znemožnila svým potomkům možnost volby, nezamýšlela. Nad svým křtem také takto neuvažovala.

Z výpovědí respondentů se ukazuje, že nikdo ze druhé skupiny se nezamýšlel nad tím, že by svou volbou upírali volbu těm, kterých se rituál týká přímo. Žádná z dotazovaných si nikdy nepřipustila ochuzení o možnost volby. Paní Tereza považovala akt za samozřejmý a své rozhodnutí si obhajovala tím, že to byl pouze první krok pro její děti v křesťanství. Pro další cestu se poté už musí rozhodnout samy.

Další výsledky výzkumu:

1. Vítání občánků

V rozhovorech a dotaznicích byly také pokládány otázky týkající se srovnání obřadu vítání občánků a křtin. Tuto paralelu jsem zvolila proto, jelikož vítání občánků se dá z jistého hlediska vnímat jako paralelní obřad. Jeho funkcí je totiž také začlenit jedince do společnosti. Ne všichni z dotazovaných obřad vítání občánků podstoupili.

V první skupině se ho účastnili pouze dva z rodičů. Ostatní tento akt nepovažovali za důležitý. Hlavní bylo, že jejich potomek je začleněn k církevní společnosti. Vítání občánků se účastnili pan Josef a paní Hana. Oba však říkají, že nelze tyto dva obřady srovnávat. Křest má pro ně mnohem hlubší význam a není jen pouhým začleněním do církevní společnosti.

Ve druhé skupině se vítání občánků účastnili všichni. Paní Lenka a Monika mezi těmito obřady nijak významně nerozlišovaly. Paní Tereza ale viděla prioritní význam obřadu křtu v tom, že si o něj musela zažádat sama, kdežto na obřad vítání občánků byla pozvána městským úřadem. Vidím zde tedy jakousi jedinečnost ve skutečnosti, že obřadu křtu se neúčastní každý, a to znamená pro dotyčnou tedy něco více než obřad, k němuž dostávají pozvánku nejspíše všichni rodiče v obci.

2. Rodinný nebo veřejný obřad

U první skupiny byl převažující obřad veřejný. Lidé brali křest jako oslavu farnosti a tak byly obřady konány většinou při nedělní mši. V jednom případě se však jednalo o rodinný obřad mimo nedělní mši. Bylo to především z důvodu, že rodina pocházela z daleka a tak šance dostavit se včas na nedělní mši nebyla reálná.

Ve druhé skupině se dvakrát obřad konal v rodinném kruhu a jednou na veřejné bohoslužbě. Paní Tereza, která je tím druhým případem uvedla, že je to tak v jejich kostele tradiční.

3. Kritéria pro volbu kmotra

Respondentů jsem se dotazovala, jaká kritéria volili pro výběr kmotra. Bez ohledu na to, do jaké skupiny byli zařazeni, vybírali především rodinné příslušníky a své nejbližší, kterým věřili. U skupiny č. 1 bylo ještě zdůrazňováno to, že vybírali takového kmotra, o kterém byli přesvědčeni, že jejich dítě správně uvede do křesťanského života a bude mu vzorem, takže kmotry se nestali pouze rodinní příslušníci, ale třeba i farníci.

4. Formální nebo neformální akt

Na otázku zda byl obřad pouze formální, nebo rodiče vychovávají své děti v katolické víře, se mi dostalo jednoznačných odpovědí. U skupiny č. 1 to v žádném případě neznamenovalo formální záležitost. U skupiny č. 2 naopak. Je však jasné, že pokud bych měla k dispozici více odpovědí od více respondentů, rozmanitost odpovědí by byla jistě větší.

Rozhovory s církevními autoritami:

Jak už jsem na začátku praktické části uvedla, rozhovory jsem neprovedla pouze s rodiči pokřtěných dětí, ale pro lepší představu jsem vedla také dva rozhovory s církevními autoritami. Jeden byl proveden ve farnosti ve velkém městě (budu ho označovat jako pana K.) a druhý na malé vesnické farnosti (pan V.). Jsem si vědoma, že tento výběr není reprezentativní, avšak informace mi sloužily pouze k doplnění tématu. Velkou část výpovědí jsem využila v teoretické části práce, jelikož značná část pohovoru měla podobu edukace o tom, co křest je.

V rozhovorech s církevními autoritami mě především zajímalo, zda se počty věřících a počty křtů snižují, jak to vyplývá ze statistik mně dostupných, i v jejich farnosti. Sestupná čísla mi byla potvrzena v obou případech, dokonce pan V. říká, že tyto počty ubývají radikálně.

Dále mě zajímalo, jaké jsou hlavní důvody lidí, kteří přijdou o křest požádat. Pan K. uváděl jako nejčastější důvody žádost prarodičů, s tím, že nechtějí mít v rodině žádného pohana a za to slibují třeba přepsání majetku nebo jiné výhody. Dalším motivem je třeba to, že lidé touží po tom, aby jejich dítě bylo součástí křesťanské kultury, aby lépe porozumělo symbolům. Toto chápání je ale spíše zastaralé. „Dnes lidé žádají o křest buď z vlastního přesvědčení, nebo z důvodu jaký jsem uvedl na začátku.“¹¹¹ Pan V. uvádí podobné motivy – tradice, přání a očekávání prarodičů a přesvědčení rodičů.

Z teoretické části práce a z různých teologických knih by se mohlo zdát, jak je udělení křtu přísné. Z rozhovorů s církevními autoritami jsem se ale přesvědčila o tom, že křestní praxe kolikrát tak přísná není a k udělení křtu stačí úplné minimum. Postačí, aby alespoň jeden z rodičů byl pokřtěný katolík a

¹¹¹ Rozhovor s panem K.

dokázal se po obřadu zaručit za křesťanskou výchovu svého potomka. Existují však i případy, kdy ani jeden z rodičů nebyl katolíkem a nezaručil se o následný život dítěte v křesťanském duchu. Pan V. mi vyprávěl příběh, kdy se žadatelkou o křest stala babička novorozence. Takový případ uvádí ale jako výjimečný. Když jsem se pana V. zeptala, jak pozná, že člověk, který vyznává svou víru, to myslí opravdu upřímně, odpověděl, že dává na lidské slovo a bere ho upřímně.

K otázce na požadavky kmotra se opět ukázalo, že požadavky nejsou, jak jsem se v některých knihách dočetla, tak přísné. Musí se jednat o dospělého člověka, který je minimálně pokřtěný u katolické církve, tedy musí mít alespoň minimální zkušenost s Bohem.

Co mě zajímalo při rozhovorech dále, bylo, jak samy autority nahlízejí na křest dětí, zda tuto událost vnímají jako událost dítěte nebo rodičů. Pan K. mi odpověděl, že křest je událostí všech, ale především dítěte. Dotýká se však i rodičů a je to dar i pro ostatní členy farnosti. Pan V. zase vnímal křest vyloženě jako událost dítěte, kdy se z něho stává dítě Boží a je mu dán dar života v Kristu

Z rozhovorů s církevními hodnostáři jsem se dozvěděla spoustu zajímavých informací týkajících se křestního obřadu. Svůj rozhovor jsem zaměřovala na křestní praxi, kde se mi některé mé hypotézy ověřily (pokles počtu věřících a pokles počtu křtů) a některé naopak vyvrátily (požadavky na křest). I když se může zdát, že požadavky nejsou tak přísné, i přesto jsou faráři v udělování svátostí obezřetní a neudělují je každému, kdo si o ně přijde požádat, aniž by pro to měl dobrý důvod. Navíc tvrzení, že všem farníkům stačí pouze vyznání minima víry, se nedá aplikovat na všechny. Bylo tomu tak v případě paní Terezy, kde její vyznání nestačilo a farář vyžadoval sezdání páru nebo při obřadu přítomnost někoho, kdo má za sebou bohatší křesťanskou minulost a je i biřmován.

Závěr

Bakalářskou práci jsem rozdělila na teoretickou a praktickou část. V teoretické části práce jsem se zaměřila na popis rituálů, jejich klasifikaci a funkci. Pozornost jsem především upírala na přechodové rituály, s jejichž koncepcí přišel poprvé na začátku 20. století francouzský antropolog Arnold van Gennep. Jako hlavní téma pro svou práci jsem si vybrala křest, který považuji za jeden z přechodových iniciačních rituálů. V teoretické části jsem se zabývala tím, proč ho lze do této skupiny zařadit.

Křest je jednou ze sedmi katolických křesťanských svátostí. Bere na sebe podobu rituálu a jako rituál propojuje svět pozemský se světem duchovních hodnot a začleňuje jedince do nové, náboženské společnosti. To je jeden z důvodů proč do této skupiny patří. Dalším důvodem je, že pro samotné aktéry neznamena pouze náboženský akt, ale zahrnuje v sobě i sociální a psychologické složky, které jsou při konání obřadu spíše skryté. To, že křest není pro aktéry pouze náboženský akt, jsem se přesvědčila i ve svém výzkumu popsaném v druhé části práce, kde jsem oslovila rodiče již pokřtěných dětí.

V teoretické části jsem se ještě zabývala historickým vývojem chápání křtu a zjistila, že historicky původním a teologicky žádanějším byl křest dospělých. S legitimizací křtu dětí to bylo po dlouhá léta obtížné, ale i přesto tento typ křtu nad křtem dospělých zcela převládl, a i dnes vidíme, že křest novorozenců je nejčastěji udělovanou iniciační svátostí.

Z dostupných statistik o dnešní náboženské situaci v naší zemi jsem se přesvědčila, že ač křest je stále nejvíce udělovanou iniciační svátostí, jeho popularita stále klesá. To může být dáno jednak tím, že k institucionalizovaným náboženstvím se hlásí čím dále tím menší počty lidí a náboženství nehraje v životě lidí takovou úlohu, jak tomu bylo dříve, nebo že už tyto rituály nejsou pro lidi tak důležité a udělují se často na popud prarodičů dítěte.

Praktická část byla založena na výzkumu, ve kterém jsem oslovila rodiče již pokřtěných dětí a katolické náboženské autority. Zajímalo mě především, jaké motivace vedly rodiče k rozhodnutí nechat své děti pokřtít a jak si sami tento akt vysvětlují. Dohromady jsem oslovila osm rodičů a k výzkumným účelům jsem je

rozčlenila do dvou kategorií. První kategorii tvořili rodiče, kteří se považují za křesťany a pravidelně navštěvují bohoslužby. Druhou skupinu tvořili ti, co se také za křesťany považují, avšak kostel nenavštěvují. Z výsledků výzkumu vyšlo, že první skupina více vnímá křest jako náboženský akt a že k jeho podstoupení je vedou hlavně náboženské motivy. U druhé skupiny jsem se přesvědčila, že i zde byly náboženské motivy ke křtu zmíněny, avšak v menším množství a spíše se o podstoupení křtu zasloužil někdo třetí (většinou prarodiče dítěte). Církevních autorit jsem se především ptala na křestní praxi a zjišťovala, jak se výklady o křtu v knihách liší nebo naopak s praxí shodují.

Výsledky mého výzkumu zde však nepovažuji za vyčerpáné. Jistě by si uvedené rozhovory zasloužily jít do větší hloubky, bylo by jistě lepší oslovit více respondentů, účastnit se samotných křestních obřadů a zkoumat tedy tento akt v celé jeho komplexnosti.

V této práci nebylo ale mým úkolem takto popsat rituál křtu, jelikož ani rozsah práce toto neumožňoval. Může však posloužit jako základ pro další podobná bádání.

Použitá literatura

- ADAM, Adolf. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001. 471 s. ISBN 80-7021-420-1.
- AMBROS, Pavel. *Křest dětí v současné pastoraci*. In: Fórum pastorálních teologů VIII. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 43-121. ISBN 978-80-7412-072-5.
- Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-85810-42-5.
- BOWIE, Fiona. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál, 2008. 335 s. ISBN 978-80-7367-378-9.
- CLERCK, Paul de. *Jediný křest?* In: Fórum pastorálních teologů VIII. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 123-143. ISBN 978-80-7412-072-5.
- DURKHEIM, Émile. *Elementární formy náboženského života: systém totemismu v Austrálii*. Praha: Oikoymenh, 2002. 491 s. ISBN 80-7298-056-4.
- ELIADE, Mircea. *Iniciace, rituály, tajné společnosti: mystická zrození*. Brno: Computer Press, 2004. 213 s. ISBN 80-722-6901-1.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-465-6.
- GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 201 s. ISBN 80-7106-178-6.
- CHLUP, Radek. *Struktura a antistruktura. Rituál v pojetí Victora Turnera I*. Revue pro religionistiku, 2005, roč. 13, č. 1, s. 3-27.
- KOLÁŘOVÁ-TAKÁCSOVÁ, Kornélia. *Křest jako přechodový rituál? K současné diskusi o pastoračním významu křtu v německé jazykové oblasti*. In: Teologická reflexe: časopis pro teologii 2, ročník XIV., 2008, s. 165-179. ISSN 1211-1872.

- LUŽNÝ, D. *Náboženská situace v České republice po roce 1989*. In: Religio 6, 1998, s. 213-224.
- MACKERLE, Adam. *Liturgické perikopy z novozákonních listů určené ke křtu malých dětí*. In: Fórum pastorálních teologů VIII. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2011, s. 23-41. ISBN 978-80-7412-072-5.
- MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. 267 s. ISBN 80-85850-53-2.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Kvalitativní sociologické studium současné české religiozity*. In: Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství. Ed. NEŠPOR, Zdeněk R. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004. s. 11-19. ISBN 80-7330-061-3.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Ústřední vývojové trendy současné české religiozity*. In: Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství. Ed. NEŠPOR, Zdeněk R. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004. s. 21-36. ISBN 80-7330-061-3.
- SOUKUP, Václav. *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum, 2004. 667 s. ISBN 80-246-0337-3.
- ŠVARŤÍČEK, Roman – ŠEĐOVÁ, Klára et. al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TICHÝ, Radek. *Lidé, skupiny a praktiky v české katolické církvi 1997-2005*. In: Pražské sociálně vědní studie. Sociologická řada, SOC – 015. Praha: FSV UK, 2008. 35 s.
- TICHÝ, Radek – VÁVRA, Martin. *Náboženství z jiného úhlu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. 142 s. ISBN 978-80-7325-275-5.
- TURNER, Victor Witter. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. 194 s. ISBN 80-722-6900-3.

Elektronické zdroje

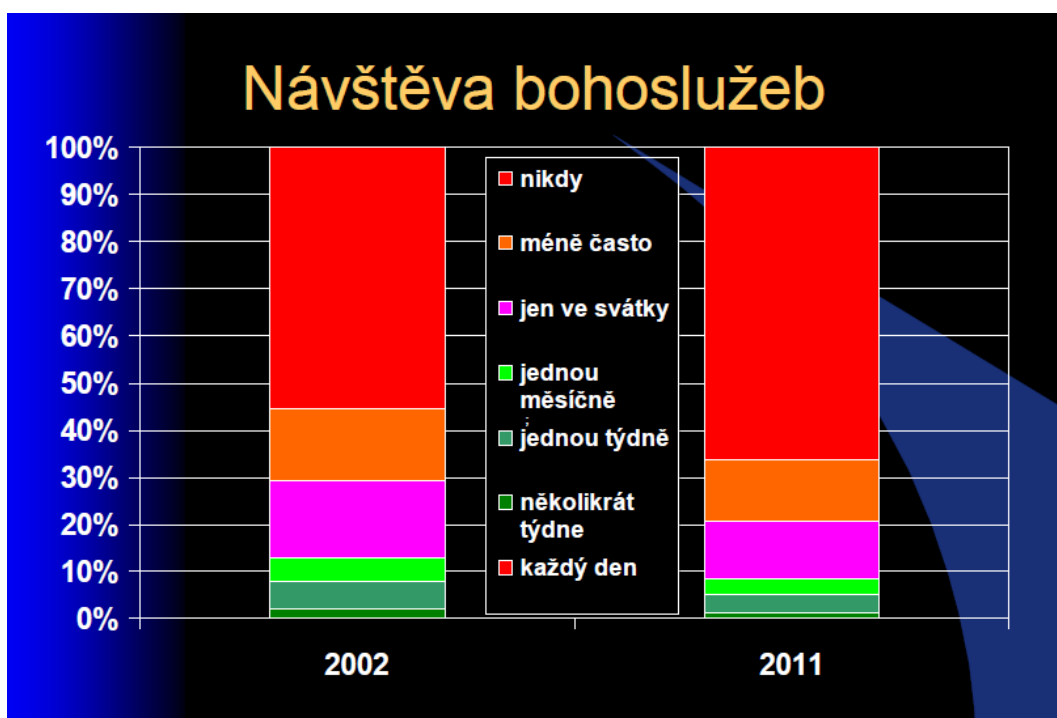
- BOHÁČ, P. Římskokatolická farnost Josefov. [cit. 2014-03-10]. Dostupné z: <<http://www.farnostjosefov.cz/krest/obrad-krtu>>.
- MALINA, J. a kol. Antropologický slovník [online]. 2009 [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <<http://is.muni.cz/do/1431/UAntrBiol/el/antropos/slovník.html>>.
- Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. Aktualizováno 7. 3. 2014. [cit. 2014-03-07]. Dostupné z: <<http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=n%C3%A1bo%C5%BEensk%C3%A1+v%C3%ADra&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>>>.
- Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. Aktualizováno 11. 10. 2012. [cit. 2014-03-07] Dostupné z: <<http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/tabulky>>.

Prameny

- Rozhovor s paní Petrou, uskutečněn v únoru 2014 ve Smiřicích. Vedla Jaroslava Bláhová. Audionahrávka a přepis u autorky práce.
- Rozhovor s panem Pavlem, uskutečněn v únoru 2014 v Hradci Králové. Vedla Jaroslava Bláhová. Přepis rozhovoru u autorky práce.
- Rozhovor s panem Josefem, uskutečněn v únoru 2014 v Hradci Králové. Vedla Jaroslava Bláhová. Přepis rozhovoru u autorky práce.
- Rozhovor s panem K., uskutečněn v únoru 2014 v Hradci Králové. Vedla Jaroslava Bláhová. Přepis rozhovoru u autorky práce.
- Rozhovor s panem V., uskutečněn v březnu 2014 ve Smiřicích. Vedla Jaroslava Bláhová. Přepis rozhovoru u autorky práce.
- Dotazník od paní Dominiky. Originál u autorky práce.
- Dotazník od paní Hany. Originál u autorky práce.
- Dotazník od paní Terezy. Originál u autorky práce.
- Dotazník od paní Moniky. Originál u autorky práce.
- Dotazník od paní Lenky. Originál u autorky práce.

Přílohy

Příloha č. 1 – Graf návštěvnosti bohoslužeb v roce 2002 a 2011.

Dostupné z: <<http://tisk.cirkev.cz/res/data/144/016323.pdf?seek=1>>. [cit. 2014-03-15].